

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Νομική Σχολή

Ενιαίο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Κατεύθυνση: Εγκληματολογία και Αντεγκληματική Πολιτική

Ακαδημαϊκό Έτος: 2016-2017

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Διδάσκων: κ. Παπαθανασόπουλος Ευστράτιος

Λέκτωρ Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Φοιτητής: Περράκης Γεώργιος

A.M. 7340011016011

Θέμα Εργασίας: «Μειωμένος καταλογισμός του αρ. 36 ΠΚ και τοξικομανία»

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2017

Αφιέρωση

*Η παρούσα εργασία αφιερώνεται στην Ιερά Μνήμη
του Πατέρα μου Μιχαήλ Περράκη (1924-2014)*

Περράκης Γεώργιος

Συντομογραφίες

Α.Π.	Άρειος Πάγος
αρ.	άρθρο
βλ.	βλέπε
δηλ.	δηλαδή
δυν.	δυνάμει
εδ.	εδάφιο
επιμ.	επιμέλεια
επ.	επόμενα
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Εφ.	Εφετείο
κ.α.	και άλλα
κ.ε.	και εξής
ΚΕΘΕΑ	Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων
κλπ.	και λοιπά
ΚΟΚ	Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
Λ.χ.	Λόγου χάριν
ΜΟΔ	Μεικτό Ορκωτό Δικαστήριο
Ν.	Νόμος

ΟΚΑΝΑ

Οργανισμός κατά των Ναρκωτικών

Ολ.	Ολομέλεια
ό.π.	όπου παραπάνω
παρ.	παράγραφος
π.χ.	παραδείγματος χάριν
πρβλ.	παρέβαλε
περίπτ.	περίπτωση
π.κ.	Ποινικός Κώδικας
π.δ.	Προεδρικό Διάταγμα
Πρωτ.	Πρωτοδικείο
σελ.	σελίδα
Συμβ.	Συμβούλιο
Σ.	Σύνταγμα
συνδ.	συνδυασμός
σχετ.	σχετικά
υπ' αριθμ.	υπ' αριθμόν
Υ.Α.	Υπουργική Απόφαση

Περιεχόμενα

1.	Εισαγωγή	σελ. 8
2.	Ορισμός και χαρακτηριστικά τοξικομανίας	σελ. 11
3.	Σχέση τοξικομανίας με το έγκλημα	σελ. 14
4.	Περί ενοχής (καταλογισμός): Μια ιστορική προσέγγιση	σελ. 18
5.	Οι ιδέες περί ενοχής της Γερμανικής Θετικής Σχολής (Εκλεκτική Σχολή)	σελ. 22
6.	Ο καταλογισμός στον ΠΚ	σελ. 24
7.	Η εξατομίκευση της ποινικής κύρωσης	σελ. 27
8.	Μειωμένος καταλογισμός και εγκληματολογικές θεωρίες	σελ. 29
	α) Κλασική Σχολή	σελ. 29
	β) Νεοκλασική Σχολή	σελ. 31
	γ) Ψυχολογικός – Ψυχιατρικός Θετικισμός	σελ. 33
9.	Η ελαττωμένη ικανότητα για καταλογισμό στον ΠΚ:	σελ. 37
	α) Το αρ. 34 ΠΚ	σελ. 41
	β) Το αρ. 36 ΠΚ	σελ. 44
10.	Μειωμένος καταλογισμός και συγκριτικό δίκαιο	σελ. 48

11.	Η σχέση της τοξικομανίας με τα αρ. 34 και 36 ΠΚ πριν από τον Ν. 4139/2013 (Ν. 1729/1987, Ν. 2408/1996)	σελ. 50
12.	Νομολογία και αρ. 36 ΠΚ σε σχέση με την τοξικομανία	σελ. 52
13.	Η σχέση του αρ. 36 ΠΚ με τα αρ. 37 και 38 ΠΚ (Η σωφρονιστική μεταχείριση των τοξικομανών μειω- μένου καταλογισμού)	σελ. 58
14.	Μειωμένος καταλογισμός του αρ. 36 ΠΚ και δικονομικά ζητήματα	σελ. 60
15.	Η επιμέτρηση της ποινής στην περίπτωση του ελαττωμένα ικανού για καταλογισμό δράστη	σελ. 64
16.	Μέτρα ασφαλείας συμπληρωματικά της ποινής: Η εισαγωγή σε θεραπευτικό κατάστημα τοξικομανών (αρ. 37 ΠΚ)	σελ. 65
17.	Θεραπεία και κοινωνική επανένταξη	σελ. 66
18.	Ο Ν. 4139/2013	σελ. 68
	α) Λειτουργικές επισημάνσεις (αρ. 30 Ν. 4139/2013)	σελ. 68
	β) Συμμετοχική του εξαρτημένου και καταδικασμένου σε θεραπευτικό πρόγραμμα σωματικής και ψυχικής απεξάρτησης ως μέτρο ασφάλειας	σελ. 69
	γ) Αναστολή εκτέλεσης της ποινής εξαρτημένων ατόμων από ναρκωτικά (αρ. 32 παρ. 1 περιπτ. γ', αρ. 33 παρ. 1, αρ. 27 παρ. – Ν. 4139/2013)	σελ. 71
	δ) Διαφορές αναστολής εκτέλεσης της ποινής εξαρτημένων δυν. αρ. 33 παρ. 1 – Ν. 4139/2013) από εκείνες που προβλέπονται στα αρ. 99 επ ΠΚ	σελ. 74

ε) Αναστολή εκτέλεσης της ποινής απεξαρτημένων ατόμων	σελ. 75
στ) Ο χρόνος δοκιμασίας των εξαρτημένων ατόμων	σελ. 77
19. Επίλογος – Συμπεράσματα	σελ. 79

1. Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία αντικείμενο πραγμάτευση αποτελεί ο μειωμένος καταλογισμός του αρ. 36 παρ. 1 ΠΚ σε σχέση με την τοξικομανία.

Η προσέγγιση το θέματος θα λάβει χώρα ως εξής:

Αρχικά θα ορίσουμε τι συνιστά τοξικομανία και ποια είναι τα χαρακτηριστικά που εμφανίζει.

Σε επόμενη ενότητα θα προσεγγίσουμε τη σχέση της εξάρτησης με το έγκλημα όχι μόνον ως αυτονόητη και επίμεμπτη συμπεριφορά αλλά ως δομή και οργάνωση ευρύτερα.

Μετά την ανάλυση της τοξικομανίας ή εξάρτησης και τη σχέση της με το έγκλημα – θα καταπιαστούμε με την άλλη λέξη κλειδί του περιεχομένου της εργασίας, ήτοι την ενοχή. Κατά τούτο είναι επιβεβλημένο να γίνει αφενός μια ιστορική προσέγγιση σ' αυτή την έννοια, δηλ. για ποιό λόγο εισήχθη στο νομικό πολιτισμό, ποιοί παράγοντες συνετέλεσαν σ' αυτό – και πώς ο καταλογισμός περιβλήθη με επιστημονική περιωπή – ενώ από το χθες θα εξετάσουμε το σήμερα σε επίπεδο καταλογισμού μέσα από τον Π.Κ..

Ο καταλογισμός εξυπηρετεί άμεσα ή έμμεσα τη θεμελιώδη ανάγκη για εξατομίκευση της ποινικής κύρωσης και άρα θα αφιερωθεί ξεχωριστή ενότητα επί θεμάτων εξατομίκευσης της ποινής σε συνάρτηση με την ανάγκη σωφρονισμού του ατόμου που παρέβη το νόμο.

Στη συνέχεια θα εισέλθουμε γνωστικά στο πεδίο της εγκληματολογίας όπου ο καταλογισμός και δη ο μειωμένος καταλογισμός απασχόλησε σοβαρά τρεις εγκληματολογικές σχολές σκέψης.

α) τη Κλασική Σχολή

β) τους επιγόνους της κλασικής σχολής, τη Νεοκλασική Σχολή, και

γ) το ρεύμα του ψυχολογικού-ψυχιατρικού θετικισμού.

Στις ανωτέρω περιπτώσεις παρατηρούνται διαφορές όσον αφορά την προσέγγιση του μειωμένου καταλογισμού αφού η κάθε σχολή σκέψης έχει διαφορετικές προσεγγίσεις τις οποίες και θα παρουσιάσουμε.

Από το εγκληματολογικό πεδίο θα εισέλθουμε στο πεδίο του ουσιαστικού ποινικού δικαίου όπου θα αναφερθούμε ειδικότερα για την ελαττωμένη ικανότητα για καταλογισμό στον ΠΚ. Επί τούτου θα εξετάσουμε τα αρ. 34 και 36 παρ. 1 ΠΚ τα οποία αλληλλοσυμπλέκονται. Ύστερα θα εξετάσουμε σε επίπεδο συγκριτικού δικαίου τα του μειωμένου καταλογισμού τι ισχύει στη Γερμανία και τη Γαλλία.

Στη συνέχεια από τη θεωρία του ποινικού δικαίου θα περάσουμε στην πράξη, δηλ. την νομολογία επί θεμάτων μειωμένου καταλογισμού συμφ. αρ. 36 παρ. 1 ΠΚ σε σχέση με την τοξικομανία. Η παράθεση αποφάσεων θα γίνει επιλεκτικά, ώστε μέσω αυτών, να διαφανεί ουσιαστικά η περιπτώσιολογία των αποφάσεων που καλύπτει το θέμα της παρούσας Διπλωματικής.

Εξ αυτής της ενότητας θα φανούν και θα αναδειχθούν όχι μόνον ζητήματα ουσιαστικού ποινικού δικαίου αλλά και ποινικής δικονομίας για παράδειγμα πώς

εφαρμόζεται εν προκειμένω η δικονομική αρχή *in dubio pro reo* ή η αρχή της ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων του αρ. 177 παρ. 1 ΚΠΔ.

Από τον (μειωμένο) καταλογισμό σε επόμενο στάδιο θα εξετάσουμε την ποινική μεταχείριση των εξαρτημένων δραστών στο επίπεδο της επιμέτρησης της ποινής, ενώ θα εξεταστεί εάν το αρ. 71 ΠΚ περί εισαγωγής σε θεραπευτικό κατάστημα τοξικομανών ως μέτρο ασφάλειας συμπληρωματικό της ποινής έχει εφαρμογή σήμερα ή προβλέπεται κάποια άλλη ειδικότερη διάταξη.

Προτού αναλύσουμε τις πτυχές εκείνες του μειωμένου καταλογισμού οι οποίες περιέχονται στο Ν. 4139/2013 ο οποίος αφορά τα ναρκωτικά και τη διάδοσή τους θα αναφερθούμε ακροθιγώς σε θέματα θεραπείας και κοινωνικής επανένταξης ώστε να γίνει καλύτερα κατανοητός ο σκοπός ύπαρξης του ισχύοντος νόμου για τα ναρκωτικά.

Από τον Ν. 4139/2013 θα εξετάσουμε ειδικότερα τα αρ. 30, 32, 33 εκ των οποίων ρυθμίζονται θέματα συμμετοχής του εξαρτημένου και καταδικασμένου σε θεραπευτικά προγράμματα, αναστολής της ποινής εξ αυτού του λόγου τοξικομανών, διαφορές με το αρ. 99 επ. ΠΚ και θεσμών περί του χρόνου δοκιμασίας των εξαρτημένων-δραστών.

Τέλος, στην ενότητα «Επίλογος – Συμπεράσματα» θα παρουσιάσουμε εν συντομία εκείνα τα κύρια σημεία που αναδείχθηκαν από την γνωστική έρευνα και τα οποία συνθέτουν τη νομική και εγκληματολογική εικόνα επί θεμάτων μειωμένου καταλογισμού και τοξικομανίας.

2. Ορισμός και χαρακτηριστικά τοξικομανίας

Με τον όρο τοξικομανία εννοούμε την από κάποιον τακτική χρήση ναρκωτικών ουσιών σε βαθμό εξάρτησης και εθισμού από αυτές.

Αντίστοιχα, τοξικομανής είναι εκείνος που έχει αποκτήσει την έξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών και την οποία δεν μπορεί να την αποβάλλει με ίδιες δυνάμεις¹.

Συμφ. πάλι με την Αιτιολογική Έκθεση του νόμου περί ναρκωτικών (Ν. 4139/2013) στη σελ. 3 αναφέρεται ότι ως εξάρτηση νοείται μια κατάσταση ψυχική και φυσική (= σωματική) που εμφανίζεται ως αποτέλεσμα της επίδρασης μιας ουσίας στον άνθρωπο και χαρακτηρίζεται από μια ποικιλία εκδηλώσεων, μέσα στις οποίες περιλαμβάνεται πάντοτε η διάθεση για συνέχιση της λήψης της ουσίας με σκοπό την επανεκδήλωση των ψυχοδραστικών ενεργειών της ή αντίθετα, την αποφυγή δυσάρεστων συμπτωμάτων που μπορεί να εκδηλωθούν όταν δεν ληφθεί.

Η εξάρτηση από τα ναρκωτικά είναι ένα ψυχιατρικό σύνδρομο που χαρακτηρίζεται ως ψυχική διαταραχή², ενώ διαφέρει από την απλή χρήση ναρκωτικών ουσιών καθώς ο εξαρτημένος, δηλ. ο τοξικομανής, παύει να κάνει περιστασιακή χρήση ναρκωτικών επιζητώντας σε καθημερινή βάση την

¹ Χαραλαμπίκης Α., Γιαννίδης Ι, 2009, σελ. 220

² Δουζένης Α., στο Καρακώστας Ι. (επιμ.), 2008, σελ. 85

εξαρτησιογόνο ουσία και αρχίζει να μην είναι σε θέση να ελέγχει τον εαυτό του.

Η ακολουθία των συμπτωμάτων του τοξικομανή είναι τα εξής:³

α) παρατηρείται μια καταναγκαστική επιθυμία για την απόκτηση και τη χρήση των ναρκωτικών.

β) η χρήση ναρκωτικών γίνεται χρονικά πιο συχνά και σε μεγαλύτερες δόσεις.

γ) τα ναρκωτικά αποτελούν πρώτη προτεραιότητα για τον εξαρτημένο

δ) υπάρχει ανοχή στην ουσία, κάτι που σημαίνει ότι με τη λήψη της ίδιας ποσότητας το αναμενόμενο αποτέλεσμα δεν αρκεί και γι' αυτό ο χρήστης νιώθει την ανάγκη ότι θα πρέπει να λαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερη ποσότητα ώστε να επιτύχει το ίδιο αποτέλεσμα.

γ) Συμπτώματα στερητικού συνδρόμου όταν το άτομο παύει έστω πρόσκαιρα τη λήψη των ναρκωτικών ουσιών.

δ) Συχνή χρήση της ουσίας για τη μείωση των στερητικών συμπτωμάτων.

ε) Συνεχείς αποτυχημένες προσπάθειες για να ελέγξει ή να διακόψει τη λήψη ναρκωτικών.

στ) Ικανή ανάλωση σε χρόνο και σε δραστηριότητες προκειμένου ο εξαρτημένος να αποκτήσει την ναρκωτική ουσία.

ι) Καταστροφικές συνέπειες του εξαρτημένου στο κοινωνικό του περιβάλλον (συγκρούσεις με την οικογένειά του, με το εργασιακό περιβάλλον ή με το σχολείο).

³ Χαΐδου Α., 2016, σελ. 52. Επίσης Δουζένης Α., στο Καρακώστας Ι. (επιμ.), 2008, σελ. 85

ια) Εξακολούθηση της χρήσης, έστω και αν το άτομο αναγνωρίζει ότι αυτό είναι βλαπτικό για τον εαυτό του και για το περιβάλλον του.

Η εξάρτηση εκδηλώνεται τόσο σωματικά (βλ. απώλεια βάρους, αμέλεια στην υγιεινή, ζάλη, ναυτία κ.α.) – όσο και ψυχικά (καταστροφή του ψυχικού του κόσμου, ενίοτε αδυναμία ν' αντιληφθεί και να συμμορφωθεί προς τα κοινωνικώς επιτρέποντα κλπ.).

Καίτοι η χρήση ναρκωτικών ουσιών από μόνη της δεν οδηγεί σε εξάρτηση⁴, αφού η εξάρτηση είναι πολυπαραγοντική συναρτώμενη, με τα χαρακτηριστικά της ναρκωτικής ουσίας, με την κρίση και την προσωπικότητα του χρήστη, με τον κοινωνικό του περίγυρο κ.α.⁵

Τελικώς, όλο και περισσότεροι συμφωνούν ότι η συχνή χρήση ναρκωτικών παγιδεύει το άτομο, αφού συχνότερη χρήση συνιστά μικρότερη αντίδραση και αντίσταση εκ μέρους του ατόμου σε ενδεχόμενη παύση της λήψης ναρκωτικών ουσιών.

⁴ Σε έρευνα στις ΗΠΑ διαπιστώθηκε ότι μόνον το 3% των ατόμων που είχαν κάνει χρήση ναρκωτικών τρέπονται συν τω χρόνω στην τοξικομανία – Βλ. Τζανετάκη Τ., 2006, σελ. 169

⁵ Δουζένης Α., στο Καρακώστας Ι. (επιμ.), 2008, σελ. 88

3. Σχέση τοξικομανίας με το έγκλημα

Η εγκληματική συμπεριφορά είναι ευθέως συνδεδεμένη με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Κατά πρώτον, και μόνον η κατοχή μιας απαγορευμένης ουσίας αποτελεί αξιόποινη πράξη⁶. Κατά δεύτερον, υπάρχει στατιστική συνάρτηση μεταξύ ναρκωτικών και εγκληματικότητας⁷, καίτοι στην εγκληματικότητα των ναρκωτικών υπάρχει σημαντικός σκοτεινός αριθμός εγκλημάτων⁸, αφενός διότι στη διακίνηση ναρκωτικών υπάρχει ένα καλώς οργανωμένο δίκτυο, αφετέρου το κράτος και η δικαστική λειτουργία δεν λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα για τον περιορισμό, ή καλύτερα, την εκρίζωση του φαινομένου⁹.

Στο πλαίσιο της ψυχολογικής θεώρησης υποστηρίζεται ότι η εγκληματικότητα αποτελεί προϊόν της ανάγκης της χρήσης ναρκωτικών, δηλ. το εξαρτημένο άτομο είναι υποχέριο της συμπεριφοράς αυτής από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει. Δεν μπορεί να αντισταθμίσει τα ναρκωτικά με κάτι άλλο και διακατέχει τον εξαρτημένο μια εσωτερική ανάγκη η οποία σχετίζεται με αξιόποινες πράξεις (π.χ. ο Α τελεί κλοπή προκειμένου να βρει χρήματα για να

⁶ Αντίθετη άποψη διατυπώνει Παρασκευόπουλος Ν. που τη χρήση ή την κατοχή ναρκωτικών δεν τη θεωρεί ως «πράξη» με απλή έννοια του αρ. 14 ΠΚ, βλ. στο Δημόπουλος, 2008, σελ. 727

⁷ Χαϊδου Α., 2016, σελ. 65,68

⁸ ό.π., σελ. 65. Επίσης Δουζένης Α., στο Καρακώστας Ι. (επιμ.), 2008, σελ. 87

⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το στέκι ναρκωμανών έξωθι της Νομικής Σχολής Αθηνών, όπου διακινητές και χρήστες λυμαίνονται το χώρο επί σχεδόν δύο δεκαετίες με την αντίδραση της Πολιτείας να κινείται μεταξύ σπασμοδικότητας και ανυπαρξίας.

εξασφαλίσει τη δόση του) – και δη δεν δείχνει ενδιαφέρον για τον καθένα και ιδιαίτερα για το θύμα του.¹⁰

Εξάλλου, τα ερμηνευτικά μοντέλα που προσεγγίζουν τη σχέση ναρκωτικών και εγκλήματος είναι τα εξής¹¹:

- α) Η σχέση ναρκωτικών οδηγεί στο έγκλημα.
- β) Η χρήση ναρκωτικών και το έγκλημα έχουν κοινή αιτιολογική βάση.
- γ) Το έγκλημα οδηγεί στη χρήση ναρκωτικών ουσιών.

Οι υπό α και β ανωτέρω ερμηνείες έχουν λογική και είναι δυνατό να υποστηριχθούν. Από την άλλη, η υπό γ περίπτωση, δηλ. ότι το έγκλημα οδηγεί στη χρήση ναρκωτικών δεν μπορεί να θεμελιωθεί αρκούντως αφού πολλοί δράστες παρανομοούν χωρίς να τραπούν σε χρήστες ναρκωτικών ουσιών. Π.χ. ένας που διαπράττει απάτες από πού συνάγεται ότι στο μέλλον θα εξελιχθεί σε χρήστη ή τοξικομανή;

Τούτων δοθέντων, μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις, οι χρήστες επιδιώκουν να πείσουν ότι διέπραξαν τα εγκλήματα λόγω της τοξικομανίας ή της χρήσης – ώστε να τύχουν μειωμένου καταλογισμού και όχι επειδή ούτως ή άλλως είναι εγκληματίες¹².

Βέβαια αυτή η παραδοχή δρα επ' ωφελεία εκείνων που υποστηρίζουν ότι η χρήση των ναρκωτικών δεν σχετίζεται με την εγκληματικότητα, τονίζοντας

¹⁰ Χαϊδου Α., 2016, σελ. 68. Επί τούτου για να τονισθεί η αδιαφορία του δράστη-τοξικομανή προς το θύμα πρβλ. την ΑΠ 2102/2007 όπου ο εξαρτημένος εισήλθε σε φούρνο για να αφαιρέσει από το θύμα τις εισπράξεις πλήττοντας τον επανειλημμένως μ' αντικείμενο στο κεφάλι. Ο δράστης-τοξικομανής αφαίρεσε από το ταμείο το ποσόν των 3 € – αφήνοντας το αιμόφυρτο θύμα να πεθάνει.

¹¹ Χαϊδου Α., ό.π., σελ. 69

¹² Χαϊδου Α., ό.π.

συνάμα ότι είναι μεθοδολογικά δύσκολο να τεκμηριωθούν αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ ναρκωτικών και εγκλήματος¹³.

Εάν τα ναρκωτικά προκαλούν το έγκλημα, τότε η αντιμετώπιση της τοξικομανίας θα αναμένεται να οδηγήσει σε αντίστοιχη μείωση των ποσοστών της εγκληματικότητας, ή αντίστροφα, εάν το έγκλημα οδηγεί στη χρήση ναρκωτικών, τότε η επιτυχής αντιμετώπιση της χρήσης δεν θα επικρατήσει τα ποσοστά της εγκληματικότητας. Τέλος, εάν ναρκωτικά και έγκλημα δεν σχετίζονται μεταξύ τους, τότε η αντίστοιχη μείωση του ενός δεν είναι απαραίτητο ότι θα συνεπιφέρει και τη μείωση του άλλου.

Ο Paul Goldstein το 1985 ανέπτυξε ένα θεωρητικό σχήμα ταξινόμησης της σχέσης ναρκωτικών και εγκλήματος, με τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις¹⁴:

- α) Το έγκλημα οφείλεται στις άμεσες επιδράσεις των ναρκωτικών.
- β) Τα εγκλήματα διαπράττονται από τους τοξικομανούς για λόγους εξεύρεσης χρημάτων για την αγορά ουσιών.
- γ) Το έγκλημα προκύπτει στο πλαίσιο του συστήματος διακίνησης και χρήσης ναρκωτικών.

Εκ των τριών αυτών αναφορών η περισσότερη στατιστικά τεκμηριωμένη αποτελεί η θεώρηση ότι τα εγκλήματα διαπράττονται από τους τοξικομανείς προκειμένου να βρουν υλικά αγαθά ώστε να συνεχίσουν την εξάρτησή τους¹⁵.

¹³ ό.π., βλ. και Τζανετάκη Τ., 2006, σελ. 169

¹⁴ Χαϊδου Α., ό.π., σελ. 70

¹⁵ Δουζένης Α. στο Καρακώστας Ι. (επιμ.), 2008, σελ. 86-87

Από την άλλη, οι επίμεμπτες συμπεριφορές οι σχετιζόμενες με την τοξικομανία μπορεί να διακριθούν σε τέσσερις κατηγορίες¹⁶:

α) Εγκλήματα ψυχοφαρμακευτικής αιτιολογίας, δηλ. εγκλήματα ή διοικητικές παραβάσεις που διαπράττονται υπό τη επήρεια ναρκωτικών. Λ.χ. σ' αυτά περιλαμβάνονται οι παραβάσεις του Κ.Ο.Κ. καθώς και τα τροχαία ατυχήματα προκαλούμενα από άτομα ευρισκόμενα υπό την επήρεια ναρκωτικών.

β) Εγκλήματα με οικονομικό κίνητρο τα διαπραττόμενα για την εξασφάλιση υλικών πόρων για την ακολουθούμενη αγορά των ναρκωτικών.

γ) Εγκλήματα που εμπίπτουν στο νόμο περί ναρκωτικών, ήτοι κατοχή, διακίνηση κλπ.

δ) Συστηματικά εγκλήματα που τελούνται στο πλαίσιο λειτουργίας των παράνομων αγορών ναρκωτικών ουσιών, π.χ. η εισαγωγή από την αλλοδαπή ναρκωτικών, ενώ σ' αυτή την κατηγορία περιλαμβάνεται και οικονομικά εγκλήματα – π.χ. ξέπλυμα βρώμικου χρήματος.

Οι κατηγορίες β και γ των ανωτέρω περιπτώσεων αποτελούν το δίχως άλλο και την συντριπτική πλειοψηφία των παραβάσεων ή εγκλημάτων που σχετίζονται με την τοξικομανία.

Οι τοξικομανείς πέραν της κατοχής και της διακίνησης ναρκωτικών, έχουν μεγάλη συμμετοχή στα εγκλήματα κατά της περιουσίας τα οποία ως ελέγχθη ήδη γίνονται για να χρηματοδοτήσουν την αγορά των ναρκωτικών στα οποία είναι εξαρτημένοι.

¹⁶ ό.π., σελ. 86

4. Περί ενοχής (καταλογισμός): Μια ιστορική προσέγγιση

Η ποινική καταστολή, δηλ. η αναχαίτιση του εγκλήματος μέσω ποινικών κυρώσεων, μέχρι την εποχή του Διαφωτισμού και τη Γαλλική Επανάσταση του 1789 είχε το χαρακτήρα μιας ανταπόδοσης ή στην ηπιότερη μορφή της το στιγματισμό του εγκληματία¹⁷.

Κατά την εποχή του Διαφωτισμού παρατηρείται μια αντίδραση κατά της κρατικής και κατ' επέκταση της δικαστικής αυθαιρεσίας που επικρατούσε τα προηγούμενα χρόνια. Τώρα το άτομο θεωρείται ότι έχει αυτοδύναμη αξία και γι' αυτό παραχωρεί στην οργανωμένη σε κράτος κοινωνία ένα μόνον μέρος της ελευθερίας του, όσο πρέπει ώστε διασφαλίσει την σε συνθήκες ευνομίας και τάξης την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Διαθέτει βούληση και μπορεί να ελέγχει το τι πράττει. Επί τούτου θα πρέπει να γνωρίζει το τι επιτρέπει και το τι απαγορεύει ο ποινικός νόμος και έτσι να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του ανάλογα¹⁸.

Το άτομο ως προσωπικότητα όταν παραβαίνει το νόμο καθίσταται νομικά, ηθικά και κοινωνικά υπεύθυνο , εκτός εάν πρόκειται για παράφρονα ή παιδί¹⁹. Άρα οφείλει να υφίσταται τις συνέπειες των παράνομων πράξεών του αφού αυτές έρχονται σε αντίθεση με το κοινό καλό και το κοινωνικό συμβόλαιο στο οποίο προσχώρησε.

¹⁷ Κουράκης Ν., 210, σελ. 1

¹⁸ ό.π., σελ. 179

¹⁹ Κουράκης Ν., 2010, σελ. 179

Κατά τούτο η επιβολή των ποινών γίνεται για αποκατάσταση της έννομης τάξης και προς συμμόρφωση-εκφοβισμό-παραδειγματισμό των λοιπών κοινωνιών του δικαίου. Το ύφος της ποινής διαμορφώθηκε μόνον κατά το αναγκαίο μέτρο της πρόληψης νέων εγκλημάτων.

Το πνεύμα αυτής της αντιμετώπισης της εγκληματικότητας δεν επικεντρώνει το ενδιαφέρον της προς τον εγκληματία και την προσωπικότητά του ή τα κίνητρά του αλλά ενδιαφέρει η εξασφάλιση της κοινωνικής ειρήνευσης.

Προς τούτο, υπάρχει η σκέψη ότι γενικά οι ποινές θα πρέπει να είναι ήπιες όχι για λόγους στοργής προς τον εγκληματία άνθρωπο, αλλά διότι αυτή παρουσιάζεται να είναι η λογικότερη και λιγότερο κοστοβόρα μέθοδος αντιμετώπισης του εγκλήματος²⁰.

Εξαιτίας της κλασικής σχολής και υπό το πνεύμα του Διαφωτισμού – το θεωρητικό αυτό μοντέλο της νομικής αντιμετώπισης του εγκλήματος εκφράστηκε με ορισμένες αρχές-συνιστώσες, που όλες μας οδηγούν στην συνισταμένη κλασική σχολή· έτσι έχουμε:

α) Την αρχή της νομιμότητας των εγκλημάτων και των ποινών – ήτοι, ο νόμος μόνον ορίζει τι θεωρείται ένομη συμπεριφορά και τι ποινές καθορίζει. Μάλιστα, όλοι θεωρούνται αθώοι, μέχρις απόδειξης του αντιθέτου με απόφαση δικαστηρίου. Η απόδειξη της ενοχής θα πρέπει να γίνεται όχι με απλές ενδείξεις,

²⁰ Κουράκης Ν., 2010, σελ. 179

αλλά με πλήρεις ουσιαστικές αποδείξεις εκτιμημένες κατά την εσωτερική πεποίθηση του δικαστή²¹.

β) Η αρχή της ποινικής ευθύνης του δράστη συμφ. με το μέγεθος της ενοχής του κατά την αρχή αυτή, ο εγκληματίας θεωρείται «κανονικός» άνθρωπος (*reasonable man*, κατά τον Μπένθαμ)²² και άρα υπεύθυνος για τις πράξεις του, ενώ η ποινή επιβάλλεται σ' αυτόν μόνον εφόσον βρεθεί ένοχος και κατά το μέτρο της ενοχής του (*nulla poena sine culpa*). Άτομα παράφρονα θεωρούνται έτσι, ότι δεν τελούν έγκλημα και συνεπώς είναι ποινικώς αδιάφορα – δηλ. δεν υπάρχει ποινικά κολάσιμη πράξη όταν ο κατηγορούμενος βρισκόταν σε κατάσταση παραφροσύνης κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης²³.

Από την άλλη, επειδή όμως η ενοχή συναρτιόταν, κατά τις τότε αντιλήψεις, με τη βαρύτητα της πράξης, δεν ενδιέφερε η διαγωγή του δράστη στη φυλακή κατά την έκτιση της ποινής του ή οι ειδικότεροι ατομικοί παράγοντες που συνέτρεχαν στο δράστη, ειμή μόνον στο πλαίσιο τυπικών ταξινομήσεων με βάση λ.χ. την ηλικία ή την υποτροπή.

Τέλος, ο Κουράκης προσδιορίζει το πρώτον τη νομική έννοια της ενοχής με τον ναπολεόντειο ποινικό κώδικα του 1810²⁴, καίτοι αργότερα ο Λιστ το 1883 θα ορίσει εύστοχα ότι η ικανότητα για καταλογισμό είναι ταυτόσημη με την

²¹ Παπαδαμάκης Α., 2012, σελ. 13, 211, 241

²² Κουράκης Ν., ό.π., σελ. 181

²³ Κουράκης Ν., 2010, σελ. 181

²⁴ ό.π., σελ. 151

ικανότητα για ποινή²⁵, δίδοντας έτσι στη Γερμανική Θετική Σχολή (Εκλεκτική Σχολή) την επιστημονική πρωτοκαθεδρία επί θεμάτων ενοχής-καταλογισμού.

²⁵ Κοτσαλής Λ., 2002, σελ. 88

5. Οι ιδέες περί ενοχής της Γερμανικής Θετικής Σχολής

(Εκλεκτική Σχολή)

Το 1889 ο Αυστριακός Φράντς Λίστ, ο Βέλγος Αντόλφ Πρινς και ο Ολλανδός Ζεράρ Χάμελ ίδρυσαν τη Διεθνή Ένωση Ποινικού Δικαίου. Αφορμή για την ίδρυση της Ένωσης έδωσε μια εργασία του Λίστ το 1883 με ουσιαστικό θέμα την ανάγκη για καθιέρωση σκόπιμων και εξατομικευμένων ποινών, όπου και υιοθέτησαν οι Χάμελ και Πρινς.

Αυτές οι κοινές απόψεις δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την ίδρυση μιας νέας σχολής σκέψης και ονομάστηκε «εκλεκτική σχολή» ή Γερμανική θετική σχολή.

Ο Λίστ ουσιαστικά συνέθεσε τις απόψεις της Ιταλικής Θετικής σχολής και εκείνες της κλασικής σχολής του ποινικού δικαίου, προτείνοντας ένα διπολικό σύστημα κυρώσεων στο οποίο θα πρέπει να συνυπάρχουν τόσο οι ποινές (κυρίως εκφοβιστικούς λόγους) όσο και μέτρα ασφάλειας ως δύο αυτόνομες μα συνάμα αλληλοσυμπληρούμενες μορφές κύρωσης²⁶.

Κατά το σύστημα αυτό οι ποινές προσδιορίζονται γενικά και αφηρημένα (*in abstracto*) ενώ η ενοχή του δράστη στην συγκεκριμένη περίπτωση (*in concreto*)²⁷. Πλέον, τα μέτρα ασφαλείας έχουν πάνω-κάτω αόριστη χρονική διάρκεια και επιβάλλονται σε εγκληματίες που εμφανίζουν επικινδυνότητα (καθ'

²⁶ Κουράκης Ν., 2010, σελ. 233

²⁷ ό.π.

έξη, ψυχικά ανώμαλοι κλπ.) και διαρκούν για όσο διάστημα το επιβάλλει η δημόσια ασφάλεια.

Όσον αφορά την ενοχή, ο Λίστ είναι ο πρώτος που εμφανίζει τον καταλογισμό να προσαρμόζεται στην προσωπικότητα του δράστη²⁸.

Κατά τούτο προτείνει τρία είδη μεταχείρισης των εγκληματιών, ανάλογα με τη δυνατότητα αυτήν να βελτιωθούν²⁹:

α) ποινή εκφοβισμού (χρηματική ποινή, κράτηση, βραχυχρόνια φυλάκιση) για τον εκ περιστάσεως εγκληματία.

β) ποινή βελτίωσης (φυλάκιση άνω του ενός έτους, πρόσκαιρη κάθειρξη) για εκείνον ο οποίος ρέπει προς το έγκλημα αλλά κρίνεται βελτιώσιμος).

γ) ποινή εξαλειπτική (μακροχρόνια κάθειρξη) για τον μη βελτιούμενο καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα εγκληματία.

Τέλος ο Λίστ, αντιτίθεται στις βραχύχρονες ποινές κατά της ελευθερίας και προτιμά αντί αυτών τη χρηματική ποινή και το θεσμό της υφ' όρον αναστολής της ποινής – ενώ ειδική μεταχείριση επεφύλασσε για τους ανήλικους εγκληματίες.

Από την άλλη στη Γαλλία ο Σαλείγ έχοντας εγκολπωθεί τις ιδέες του Λίστ εξέδωσε το έργο *«Η εξατομίκευση της ποινής»* τονίζοντας ότι η ποινή δεν είναι το μόνο μέσο κατά του εγκλήματος ούτε η διάρκεια της ποινής πρέπει να εξαρτάται μόνον από την αντικειμενική βαρύτητα της εγκληματικής πράξης³⁰.

²⁸ Κουράκης Ν., 2010, σελ. 233

²⁹ ό.π.

³⁰ Κουράκης Ν., ό.π., σελ. 234

6. Ο καταλογισμός στον ΠΚ

Στο αρ. 14 παρ. 1 ΠΚ αναφέρεται ότι έγκλημα είναι πράξη άδικη και καταλογιστή στο δράστη της, η οποία τιμωρείται εκ του νόμου.

Κατά τούτο στοιχεία του εγκλήματος είναι τα εξής³¹:

α) η πράξη

β) ο άδικος χαρακτήρας της πράξης

γ) ο καταλογισμός της πράξης σε ενοχή του δράστη

δ) ο αξιόποινος χαρακτήρας της πράξης

ε) ο αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος (= η αιτιώδης συνάφεια) ανάμεσα στην πράξη ή την παράλειψη και το επελθόν επίμεμπτο αποτέλεσμα. Εκ των ανωτέρω δομικών στοιχείων για την ύπαρξης εγκλήματος εμείς θα εστιάσουμε στον καταλογισμό της πράξης σε ενοχή του δράστη.

Τα περί καταλογισμού (ενοχή) αναφέρονται στα αρ. 26-36 ΠΚ. Συμφ. με την αρχή της ενοχής όπως αναφέρεται στο αρ. 14 ΠΚ, η ποινή μπορεί να επιβληθεί μόνον εφόσον η εγκληματική συμπεριφορά καταλογίζεται προσωπικά στο δράστη³².

Η γενική αρχή της ενοχής εξειδικεύεται σε δύο συνιστώσες³³:

α) Είναι ανεπίτρεπτη η επιβολή ποινής σε όποιον δρα χωρίς ενοχή και κατά συνέπεια αποκλείεται η θεμελίωση ποινικής ευθύνης εκ μόνου του

³¹ Γιαννίδης Ι., στο Σπινέλλης (επιμ.), 2005, σελ. 172

³² ό.π.

³³ ό.π.

αποτελέσματος, ήτοι ο πράξας δεν ευθύνεται για το τυχαίο αποτέλεσμα που συνδέεται απλώς αιτιωδώς με την απαγορευμένη συμπεριφορά του.

β) Το ύψος της επιβλητέας ποινής δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει το μέγεθος της διαπιστούμενης ενοχής του δράστη.

Σκοπός του καταλογισμού είναι η μεμονωμένη άδικη πράξη και το εξ αυτής εκδηλούμενο εγκληματικό φρόνημα, άρα, ο δράστης φέρει ευθύνη γι' αυτό που έπραξε κι όχι γι' αυτό που είναι³⁴. Κατά τούτο αντικείμενο του καταλογισμού δεν αποτελεί η προσωπικότητα ή ο χαρακτήρας του εγκληματήσαντος.

Η έννοια της ενοχής συντίθεται από στοιχεία τόσο ψυχολογικού όσο και αξιολογικού περιεχομένου, δίδοντάς της μικτό περιεχόμενο, τα οποία είναι ειδικότερα τα εξής³⁵:

α) Το βιολογικό στοιχείο, δηλ. προς καταλογισμό ικανότητα

β) Το ψυχολογικό στοιχείο το οποίο περιλαμβάνει τις δύο μορφές υπαιτιότητας (*δόλος-αμέλεια*) με την έννοια του ψυχικού συνδέσμου του δράστη προς το επελθόν αποτέλεσμα.

γ) Το δεοντολογικό στοιχείο, ήτοι το «*άλλως δύνασθαι πράττειν*» το οποίο έχει δύο εκδοχές: 1. τη διανοητική, η οποία συνίσταται στη γνώση ή στη δυνατότητα γνώσης του αδίκου (αρ. 31 ΠΚ) και 2. τη βουλητική, όπου εκεί απαντώνται οι περιπτώσεις στις οποίες καταγράφεται αδυναμία συμμόρφωσης του δράστη με τους ποινικούς κανόνες σε οριακές-εξαιρετικές καταστάσεις, όπως λ.χ.

³⁴ Κατσαντώνης Α. στο Γιαννίδης Ι. ό.π. σελ. 172

³⁵ Γιαννίδης Ι. στο Σπινέλλης Δ. (επιμ.), 2005, σελ. 176-177

στην υπέρβαση των ορίων της άμυνας λόγω φόβου ή ταραχής (αρ. 23 ΠΚ) ή στην περίπτωση της κατάστασης ανάγκης (αρ. 32 ΠΚ).

7. Η εξατομίκευση της ποινικής κύρωσης

Σ' όλα τα επίπεδα της ποινικής καταστολής, προϋπόθεση επιτυχούς πραγμάτωσης του αιτήματος για πρόληψη της εγκληματικότητας και της υποτροπής είναι η εξατομίκευση της ποινικής κύρωσης³⁶. Τούτο πρακτικά σημαίνει την αναγκαία προσαρμογή της ποινικής κύρωσης στις ιδιομορφίες του κάθε ατόμου ξεχωριστά.

Η αρχή της εξατομίκευσης της ποινικής κύρωσης έτυχε το πρώτον συστηματική μελέτη από τους Βάλμπεργκ το 1869 και Σαλέιγ το 1898 αντίστοιχα³⁷ – και σήμερα δεν νοείται διεθνώς σύγχρονος και φιλελεύθερος ΠΚ χωρίς την εφαρμογή της αρχής της εξατομίκευσης ανά άτομο και ανά περίπτωση εγκληματικής συμπεριφοράς.

Στο επίπεδο του ΠΚ η εξατομίκευση γίνεται αντιληπτή με την κατανομή των εγκληματιών σε ορισμένες κατηγορίες ανάλογα με³⁸:

- α) την πνευματική τους ανάπτυξη – βλ. ανήλικοι – αρ. 121 επ. ΠΚ
- β) την ψυχική τους υγεία – αρ. 33, 34, 36, 38 69 επ. ΠΚ
- γ) τον παροδικό ή επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα της πράξης τους (καθ' έξιν επικίνδυνοι, υπότροποι): αρ. 88 επ. ΠΚ

από την άλλη, στο δικαστικό επίπεδο εξατομίκευση πραγματοποιείται δια της επιλογής της κατάλληλης ποινικής μεταχείρισης – όπου ο νόμος καταλείπει τέτοια

³⁶ Κουράκης Ν., 2010, σελ. 14

³⁷ Κουράκης Ν., 2010, σελ. 14

³⁸ ό.π.

ευχέρεια στο δικαστή – ως λ.χ. συμβαίνει στην περίπτωση της υφ' όρον αναστολής εκτέλεσης της ποινής συμφ. αρ. 99 επ. ΠΚ, καθώς και με την επιμέτρηση της ποινής συμφ. 79, 84 ΠΚ³⁹.

Όσον αφορά την επιμέτρηση της ποινής, για τον προσδιορισμό της χρησιμοποιούνται ως κριτήρια η προσωπικότης του εγκληματία και η συγκεκριμένη βαρύτητα του εγκλήματος (αρ. 79 ΠΚ και αρ. 133 Ιταλ. ΠΚ)⁴⁰, καίτοι σε άλλες αλλοδαπές ποινικές νομοθεσίες ως κριτήρια λαμβάνεται η έννοια της ενοχής του δράστη⁴¹, δηλ. της μορφής που μπορεί να του αποδοθεί για την πράξη του – βλ. αρ. 46 Γερμ. ΠΚ, 22 Αυστρ. ΠΚ, αρ. 65 Ελβ. ΠΚ⁴².

Στο επίπεδο του σωφρονισμού, η εξατομίκευση της ποινικής κύρωσης συνδέεται με την προσπάθεια για κοινωνική επανένταξη του καταδικασμένου ώστε να ζει νομοταγώς εντός πλαισίου κοινωνικής ειρήνευσης.

Προς τούτο, ανάλογα με τον κρατούμενο (φύλο, ηλικία, υγεία, νομική κατάσταση) υπάρχει ανάλογη κατανομή στα σωφρονιστικά ιδρύματα.

³⁹ Κουράκης Ν., 2010, σελ. 14

⁴⁰ Κουράκης Ν., ό.π., σελ. 15

⁴¹ και εν Ελλάδι, βλ. λ.χ. αρ. 34, 36 ΠΚ

⁴² Κουράκης Ν., ό.π.

8. Μειωμένος καταλογισμός και εγκληματολογικές θεωρίες:

α) Κλασική Σχολή

Η κλασική Σχολή υπό τους Μπεκαρία και Μπένθαμ έχοντας, μεταξύ άλλων, επιρροή από τον Διαφωτισμό θεωρούσε ότι το άτομο είναι υπέρτατο και φυσικά ανεξάρτητο ον έχοντας ελευθερία βούλησης.⁴³ Περαιτέρω, το έγκλημα νοείται ως ορθολογική επιλογή του ατόμου, το οποίο σταθμίζει τα υπέρ (όφελος) και τα κατά (κόστη) πριν προβεί στην επίμεμπτη πράξη.

Καίτοι η έννοια του καταλογισμού και δη του μειωμένου καταλογισμού δεν υπήρχε τον 18^{ον} αιώνα έως και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, όμως θα πρέπει να κρατήσουμε ότι με την Κλασική Σχολή μέσω του Μπεκαρία, το πρώτον, εισήχθη η βασική θέση ότι μόνον ο νόμος θα πρέπει να ορίζει τις περιστάσεις υπό τις οποίες ο πολίτης είναι άξιος ποινής. Αυτή η διατύπωση, ως τίθεται, θεωρούμε ότι αποτελεί μια πρώτη νομική οριοθέτηση εντός της οποίας, αρκετά χρόνια αργότερα θα αναπτυχθεί η έννοια του καταλογισμού από τον Λιστ το 1883 και γι' αυτό η κλασική Σχολή προσέφερε σημαντικό επιστημονικό έργο, ασφαλώς στο χώρο του ουσιαστικού ποινικού δικαίου και της ποινικής δικονομίας.

Παρότι η Κλασική Σχολή δεν δέχεται άμεσα την έννοια του καταλογισμού, εντούτοις θεωρώντας το έγκλημα ως προϊόν σκέψης και εξέτασης των δεδομένων υπό ωφελιμιστική σκοπιά από το δράστη, έστω και έμμεσα, αναγνωρίζει τον καταλογισμό χωρίς να τον περιγράφει, αφού θεωρεί ότι η εγκληματική

⁴³ Σπινέλλη Κ., 2005, σελ. 185

συμπεριφορά προήλθε από ένα άτομο που νηφάλια στάθμισε το κόστος και το όφελος από την πράξη που θέλησε – και προχώρησε στην παράβαση του νόμου όντας προϊόν ελεύθερης βούλησης.

Πάντως, σκοπός τόσο του Μπεκαρία όσο και του Μπένθαμ δεν είναι η κατανόηση το εγκλήματος ή του εγκληματία, αλλά ο έλεγχος και περιορισμός τους⁴⁴. Άρα, η κλασική Σχολή του 18^{ου} αιώνα καταπιάστηκε επιδερμικά με την κατανόηση της φύσης του εγκληματία – και περισσότερο με το ν' αναπτύξει ορθολογικά και συστηματικά μέσα παροχής δικαίου.⁴⁵

Πάνω σ' αυτό το πνεύμα ο Μπένθαμ υποστήριξε ότι η τιμωρία αποτελεί μια επιστήμη του πόνου. Αυτή του η θέση εδράζεται και συνδέεται με την κλασικιστική αντίληψη του ωφελιμισμού όπου η τιμωρία πρέπει να είναι τόσο αυστηρή ώστε τα όποια οφέλη από τη διάπραξη εγκλημάτων θα πρέπει να υπερκαλύπτονται από τα κόστη, δηλ. την απώλεια της προσωπικής ελευθερίας του δράστη.

Τελικά, η τιμωρία οριοθετεί τον καταλογισμό με την έννοια της πρώτης να αποτελεί την ακριβή ποσότητα του πόνου που θα πρέπει να επιβληθεί, ανάλογα με το διαπραχθέν έγκλημα, πάντα ώστε να περιφρουρείται η κοινωνική συμπεριφορά.

Ο Μπένθαμ έχοντας τη θέση ότι η ποινή θα πρέπει να είναι ίδια για τα ίδια εγκλήματα⁴⁶ – εξ αυτού του λόγου, δεν υπάρχει υιοθέτηση της έννοιας του

⁴⁴ Λάζος Γ., 2007, σελ. 16

⁴⁵ ό.π.

⁴⁶ Σπινέλλη Κ., 2005, σελ. 186

μειωμένου καταλογισμού αφού η τιμωρία επί έκνομων συμπεριφορών προϋποθέτει την ελευθερία της βούλησης με τρόπο μη επιδεχόμενο αναζήτησης άλλων αιτίων⁴⁷ όπως η νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών ή η διατάραξη της συνείδησης.

β) Νεοκλασική Σχολή

Η Νεοκλασική σχολή του ποινικού δικαίου με εκπροσώπους τον Carrara στην Ιταλία – εμπνευστή του Ιταλικού ΠΚ του 1889 – τους Bindina και Beling στη Γερμανία, τους Guizot και Rossi στη Γαλλία και τον Χαρ. Τζωρτζόπουλο στην Ελλάδα υποστηρίζει τη θέση καμία ποινή πέρα απ' αυτό που επιβάλλει η δικαιοσύνη και η ωφελιμότητα⁴⁸.

Η νεοκλασική σχολή του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα εγκαθιδρύθηκε από την κλασική σχολή το κοινωνικό συμβόλαιο – όπως το διατύπωσε ο Μπεκαρία, ότι η κοινωνία υπάρχει ως προϊόν κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ των κοινωνιών του δικαίου. Στο συμβόλαιο αυτό προβλέπεται η μεταβίβαση της δύναμης στην πολιτεία που θα είναι υπεύθυνη και εφοδιασμένη με όλες τις εξουσίες του κρατικού καταναγκασμού. Αυτή η εξουσία θα έχει μέλημα στο να προστατεύει τα δικαιώματα και να παρέχει ασφάλεια τόσο στα άτομα όσο και στην ιδιοκτησία⁴⁹.

Συνεπώς η νέο-κλασική σχολή υιοθετώντας τη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου υιοθέτησε και την συνεπακόλουθη υπακοή στους νόμους – ακόμη και

⁴⁷ ό.π.

⁴⁸ Κουράκης Ν., 2010, σελ. 181

⁴⁹ Περράκης Γ., 2016, σελ. 7

κάποιοι από τους νόμους θεωρηθούν άδικοι και αναποτελεσματικοί. Το κρίσιμο μέγεθος εν προκειμένω είναι η ποινή που λειτουργεί ως μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου⁵⁰.

Πάντως, η ουσιαστική διαφορά μεταξύ κλασικής και νέο-κλασικής σχολής βρίσκεται στη μετατόπιση της έμφασης από την έννοια της βλάβης που προκαλεί το έγκλημα (βλ. κλασική σχολή) στην έννοια της ποινικής ευθύνης του δράστη⁵¹. (βλ. νεοκλασική σχολή). Επί τούτου, ορισμένα άτομα όπως οι ανήλικοι, οι ψυχικά ασθενείς και οι τοξικομανείς, δεν έχουν ελεύθερη βούληση ή έχουν μειωμένη τέτοια και συνεπώς θα πρέπει να θεωρούνται ακαταλόγιστοι ή μειωμένοι καταλογισμού αντίστοιχα. Κατά συνέπεια δεν θα πρέπει να τιμωρούνται όπως τα νουνεχή άτομα γιατί έτσι η ποινή δεν θα λειτουργήσει σ' αυτά τα άτομα αποτρεπτικά⁵².

Αρα, ενώ η έννοια του μειωμένου καταλογισμού δεν νοείται ως τέτοια στην κλασική σχολή αφού η τελευταία καταπιάνεται με άτομα έχοντα ελεύθερη βούληση, δηλ. ασχολείται με το συνήθως συμβαίνον – αντίθετα, η νεοκλασική σχολή μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον της από την βλάβη που προκαλεί το έγκλημα στην έννοια της ποινικής ευθύνης του παίσαντα – αποδέχεται τις

⁵⁰ Σπινέλλη Κ., 2005, σελ. 187

⁵¹ ό.π.

⁵² Σπινέλλη Κ., 2005, σελ. 187

περιπτώσεις των ακαταλόγιστων (βλ. ανήλικοι, φρενοβλαβείς, τοξικομανείς κ.α.) – άρα και των μειωμένως καταλογιστών⁵³.

Κατά συμπέρασμα, εκ των εγκληματολογικών θεωριών οι οποίες καταπιάνονται με ζητήματα βαθμού ή έκτασης ποινικής ευθύνης του δράστη, εκείνη της νεοκλασικής σχολής φαίνεται να υιοθετεί τη θεωρία του μειωμένου καταλογισμού, αφού η εν λόγω θεωρία μετατοπίζει το ενδιαφέρον της από το είδος και τη βλάβη που προκαλεί το έγκλημα, στην έκταση και το βαθμό της ποινικής ευθύνης του δράστη.

γ) Ψυχολογικός – Ψυχιατρικός Θετικισμός

Ο ψυχολόγος-ψυχιατρικός θετικισμός προσεγγίζει το έγκλημα όχι με βάση τις βιολογικές-οργανικές θεωρίες της θετικής σχολής όπου εξ αυτών των λόγων τεκμαίρεται κατά το μάλλον ή ήττον εάν κάποιος έχει προδιάθεση έκνομης συμπεριφοράς – αλλά, δίδει έμφαση στις ψυχικές ιδιότητες του δράστη – όπως τέτοιος θεωρείται και ο δράστης μειωμένου καταλογισμού.

Ο ψυχολόγος-ψυχιατρικός θετικισμός καίτοι στηρίζεται στη θετικιστική αντίληψη, θεωρώντας ότι η φυσιολογική κατάσταση είναι η καθημερινή σύνηθες συμπεριφορά των ατόμων ενώ η μη φυσιολογική συμπεριφορά κρίνεται ως εγκληματική εφόσον συρρέουν δυο στοιχεία:

α) έχουμε παραβίαση του νόμου

⁵³ Με βάση το επιχείρημα από το μείζον στο ελάχιστον, δηλ. αφού αποδέχεται τους ακαταλόγιστους, δηλ. το μείζον, δεν μπορεί παρά να δεχθεί το ελάχιστον, ήτοι τα άτομα εκείνα που εμφανίζουν μειωμένο καταλογισμό.

β) αυτή η παράνομη συμπεριφορά οφείλεται σε ψυχικά-ψυχολογικά προβλήματα.

Έτσι η εγκληματική συμπεριφορά συσχετίζεται με νόσους του ψυχικού κόσμου του ατόμου (βλ. την περίπτωση του αρ. 36 παρ. 1 ΠΚ στο σκέλος της «Νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών» όταν αυτή οφείλεται στην τοξικομανία).

Κατά την θεωρία αυτή η τοξικομανία συσχετίζεται με ψυχική διαταραχή η οποία με τη σειρά της θεωρείται υπεύθυνη για τη εγκληματική συμπεριφορά⁵⁴.

Θεμέλια θεωρία για τον ψυχολογικό-ψυχιατρικό θετικισμό κρίνεται η ψυχαναλυτική σχολή του Φρόυντ όπου υποστηρίζει τα εξής:

Η προσωπικότητα του ατόμου δομείται σε τρία επίπεδα – ήτοι στο:

α) Εκείνο

β) Υπερεγώ

γ) Εγώ

Το *Εκείνο* είναι το ασυνείδητο τμήμα της προσωπικότητας, και διέπεται από την αρχή της ευχαρίστησης.

Το *Υπερεγώ* αντιπροσωπεύει τις εκάστοτε ηθικές αξίες της κοινωνίας, άρα αντιπροσωπεύει τις επιταγές και απαγορεύσεις όπως εκείνες των γονέων, των δασκάλων και άλλων σημαντικών ατόμων.

Το *Εγώ* συμβιβάζει το Εκείνο που επιδιώκει την πλήρη ελευθερία από κανόνες και επιζήτηση της ευχαρίστησης με το Υπερεγώ το οποίο μας λέει τι

⁵⁴ Σπινέλλη Κ., 2005, σελ. 203

πρέπει να γίνει και τι όχι ως εκφραστής των εκάστοτε ηθικών κοινωνικών επιταγών – άρα το Εγώ μας προτρέπει να συμβιβαστούμε με βάση την αρχή της πραγματικότητας.

Το ενδιαφέρον για το αντικείμενο του μειωμένου καταλογισμού σε σχέση με την τοξικομανία δεν έρχεται από τον ίδιο τον Φρόυντ αλλά από έναν συνεχιστή του τον ψυχολόγο Aichorn (1878-1949) ο οποίος εύστοχα παρατήρησε – ύστερα από πολύχρονη έρευνα – ότι οι εγκληματίες έχουν μειωμένο (= υποαναπτυγμένο) Υπερεγώ⁵⁵. Κατά τούτο, το ατελές Υπερεγώ αφήνει το Εκείνο χωρίς όρια και επιτρέπει στο άτομο να τελεί εγκλήματα χωρίς τύψεις. Ο εγκληματίας αδυνατεί να ελέγξει εκείνες τις συμπεριφορές που προκαλούν ευχαρίστηση. Άρα ο ναρκομανής-εξαρτημένος επιδιώκοντας την ευχαρίστηση μέσω των ναρκωτικών ουσιαστικά απαλείφει από τη συνείδησή του το Υπερεγώ και επιζητεί την ικανοποίηση μέσα από την χρήση των ναρκωτικών – άρα μόνον το Εκείνο τον ενδιαφέρει – ενώ το Εγώ που κανονικά θα έπρεπε να ζυγίζει και να ελέγχει τη σχέση Υπερεγώ και Εκείνο ουσιαστικά δεν λειτουργεί.

Άρα, σύμφωνα με τη θεωρία του Aichorn γίνεται εξηγητέο γιατί οι τοξικομανείς έχουν μειωμένο καταλογισμό αφού η εξάρτησή τους τους οδηγεί στην αναζήτηση της ευχαρίστησης μέσω της συχνής χρήσης ναρκωτικών άρα αποκλειστικά ενδιαφέρονται για το Εκείνο και συνεπώς το Υπερεγώ (= τύψεις) και το Εγώ (= ικανότητα ελέγχου) εάν όχι παύουν να υπάρχουν (γιατί τότε θα κάναμε λόγω για πλήρη αδυναμία καταλογισμού) στην πραγματικότητα

⁵⁵ Σπινέλλη Κ., 2005, σελ. 207

υπολειτουργούν – και έτσι μπορεί να εξηγηθεί εγκληματολογικά η μειωμένη τάση των εξαρτημένων ατόμων για καταλογισμό (= ενοχή).

9. Η ελαττωμένη ικανότητα για καταλογισμό στον Π.Κ.

Ο Π.Κ. αποδεχόμενος την κατάσταση ότι η ύπαρξη της ικανότητας για καταλογισμό (ενοχή) αποτελεί τη συνήθη περίπτωση, προβαίνει στη ρύθμισή της με αρνητική μορφή, δηλ. καθορίζοντας τις περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει ανικανότητα για καταλογισμό. Ικανότητα για καταλογισμό ορίζουμε ως τη ψυχική κατάσταση του πνευματικά ικανού και υγιούς ατόμου που έχει αδιατάρακτη τη συνείδησή του⁵⁶.

Η ρύθμιση της ελαττωμένης ικανότητας για καταλογισμό όπως αυτή απαντάται στο αρ. 36 ΠΚ ευρίσκεται σε αντιστοιχία με το αρ. 34 ΠΚ περί της ανικανότητας για καταλογισμό⁵⁷, ενώ θα πρέπει να κρίνεται και να εκτιμάται πάντοτε σε σχέση με τη συγκεκριμένη πράξη. Εξάλλου, όπως υπάρχει μια μερική ανικανότητα για καταλογισμό, έτσι θα πρέπει ν' αναγνωρισθεί μια μερικώς ελαττωμένη ικανότητα για καταλογισμό⁵⁸.

Περαιτέρω ισχύουν και εδώ οι κανόνες της *a.l.i.c.* (= *action libera in causa*) όπως εμπεριέχονται στο αρ. 35 ΠΚ. Δηλ. εάν υπάρχει πράξη ελεύθερα εν τη αιτία της, τότε ο δράστης δεν μπορεί να επικαλεστεί το αρ. 36 ΠΚ καίτοι κατά την εκτέλεση της πράξης όλες οι νομικές προϋποθέσεις της ελαττωμένης ικανότητας για καταλογισμό έχουν πληρωθεί. Από την άλλη, σε εγκλήματα υπό την επήρεια της μέθης – χωρίς τις προϋποθέσεις της *alic* λειτουργεί η παρ. 2 του

⁵⁶ Κοτσαλής Λ., 2002, σελ. 19

⁵⁷ ό.π., σελ. 22

⁵⁸ ό.π.

αρ. 36 ΠΚ όπου δεν αναγνωρίζεται η νομική κατάσταση του μειωμένου καταλογισμού, όπως αυτή προβλέπεται στην παρ. 1 του ιδίου άρθρου.

Στην περίπτωση της ελαττωμένης ικανότητας για καταλογισμό ο δράσης θα πρέπει να έχει ουσιωδώς μειωμένη την ικανότητα διάκρισης του άδικου χαρακτήρα συγκεκριμένης πράξης και εξαιτίας αυτής της ουσιώδους μείωσης να μην δύναται να διακρίνει το άδικο της πράξης του, είτε να έχει ουσιωδώς μειωμένη την ικανότητα συμμόρφωσης και έτσι να μην μπορεί να συμμορφωθεί προς τη διάγνωση του αδίκου.

Θα πρέπει να τονισθεί ότι ο ΠΚ δεν προβλέπει μια γενικών ορίων ελαττωμένη ικανότητα για καταλογισμό, αλλά υπάρχει δυν. του αρ. 36 παρ. 1 είτε με τη μορφή της νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών είτε με τη μορφή της διατάραξης της συνείδησης – σε σχέση πάντοτε με τη συγκεκριμένη επίμεμπτη συμπεριφορά.

Μάλιστα η ψυχιατρική επιστήμη δείχνει να αναγνωρίζει τη δυνατότητα μιας μερικής μόνον ανικανότητας για καταλογισμό, και έτσι αντίστοιχα της μερικώς ελαττωμένης ικανότητας για καταλογισμό, δηλ. αποκλεισμός της ποινικής υπευθυνότητας ενός γενικά ικανού για καταλογισμό ατόμου σε σχέση μ' ορισμένα εγκλήματα, ενώ αντίστροφα, το πρόβλημα της μερικής ικανότητας για καταλογισμό δηλ. την υπευθυνότητα ενός ψυχικά αρρώστου για ορισμένες πράξεις, είναι εξαιρετικά αμφισβητούμενο⁵⁹.

⁵⁹ Κοτσαλής Λ., 2002, σελ. 29-30

Ο μειωμένος καταλογισμός ως έννοια έχει ως κέντρο βάρους όχι την εγκληματική πράξη και την ποινή που διαμορφώνεται από την βαρύτητα του εγκλήματος (– βλ. τιμωρητική λειτουργία) – αλλά δίδεται ιδιαίτερη σημασία στον εγκληματία εδώ εν προκειμένω τοξικομανή (βλ. προληπτική λειτουργία)⁶⁰.

Ο νομοθέτης δυν. του αρ. 34 ΠΚ καθορίζει τα βιολογικά αίτια τα οποία στην εφαρμογή του αρ. 36 ΠΚ δύνανται να μειώσουν την ικανότητα για καταλογισμό και τα οποία είναι αφενός μεν η νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών και αφετέρου δε η διατάραξη της συνείδησης

α) Περί της νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών

α1) Το βιολογικό κριτήριο

Η νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών αφορά μόνον το κομμάτι της ψυχικής υγείας του ατόμου. Δεν μας ενδιαφέρει εάν η όποια ψυχική παρουσιασθείσα ανωμαλία είναι έμφυτη ή επίκτητη, διαρκής ή παροδική⁶¹. Εδώ υπάγονται οι πάσης φύσης πνευματικές και ψυχικές ασθένειες.

Νομολογιακά ιδωμένο υπό τον όρο «νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών» νοούνται όλες οι μορφές παραφροσύνης, φρενοβλάβειας ή ολιγοφρένειας ήτοι ψυχώσεις, ψυχοπάθειες και νευρώσεις.

Στο βιολογικό αυτό αίτιο υπάγονται οι ψυχικές παθήσεις, διακρινόμενες αφενός μεν σε ψυχικές ασθένειες (= ψυχώσεις), αφετέρου δε σε ψυχικές ανωμαλίες.

⁶⁰ Κουράκης Ν., 2010, σελ. 11

⁶¹ Χαραλαμπίκης Α, (επιμ.), 2014, σελ. 444

Από την άλλη, η νομική έννοια της νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών είναι ιδιαιτέρως ευρεία και περιλαμβάνει όχι μόνον την εν στενή έννοια ψυχιατρική έννοια της νόσου, αλλά ^{και} άλλες ασθένειες όπως λ.χ. η χρήση ναρκωτικών ουσιών, η σχιζοφρένεια, η αλκοολική ψύχωση, η ολιγοφρένεια, οι ψυχοσωματικές αντιδράσεις παρανοϊκού τύπου, οι ενδογενείς ψυχώσεις κλπ⁶².

β) Η διατάραξη της συνείδησης

Στην έννοια της διατάραξης της συνείδησης συγκαταλέγονται όλες εκείνες οι ψυχικές διαταραχές οι οποίες δεν προέρχονται από τη νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών (βλ. ό.π.) οι εμφανιζόμενες σε κατ' αρχήν ψυχικώς υγιή άτομα και σίγουρα είναι παροδικές στον οργανισμό. Με απλά λόγια όταν λέμε διατάραξη της συνείδησης εννοούμε το θόλωμα που μπορεί να συμβεί στον εγκέφαλο είτε από αψιθυμικές αντιδράσεις (π.χ. οργή), πανικός, μέθη από αλκοόλ, ναρκωτικά⁶³.

Ειδικότερα η αψιθυμία ή ψυχική ορμή άλλοτε εμφανίζεται ως σθενική – π.χ. βρασμός ψυχικής ορμής, οργή, μίσος, αγανάκτηση, ζηλοτυπία – και άλλοτε ως ασθενική – π.χ. φόβος, ταραχή, λύπη, ντροπή⁶⁴.

Το ψυχολογικό κριτήριο

Στα βιολογικά αίτια αφενός νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών και αφετέρου της διατάραξης της συνείδησης όταν μειώνεται

⁶²

⁶³ Χαραλαμπάκης Α., 2014, σελ. 445-446

⁶⁴ ό.π.

σημαντικά είτε η ικανότητα στο δράστη ν' αντιληφθεί τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του είτε να ενεργήσει συμφ. με τις αντιλήψεις του τότε αυτό λειτουργεί ως «ψυχολογικόν επακολούθημα»⁶⁵.

Κατά τούτο, η άδικη πράξη του έχοντα μειωμένο καταλογισμό κρίνεται πάντοτε στη συγκεκριμένη περίπτωση και στο χρόνο τέλεσης της πράξης και με βάση τη σχέση μεταξύ αιτίας και συμπεριφοράς, άρα δεν αρκεί η διαπίστωση των βιολογικών ανωμαλιών οι οποίες με τη σειρά τους προκαλούν ψυχικές ή ψυχολογικές ανωμαλίες, αλλά ερευνάται το εάν και κατά πόσον αυτές βρήκαν έκφραση και εφαρμογή στη συγκεκριμένη συμπεριφορά⁶⁶.

Αν οι ψυχολογικές προϋποθέσεις δεν υφίστανται, τότε η ύπαρξη των βιολογικών προϋποθέσεων από μόνες τους δεν αρκούν για κατάφαση της άρσης της ικανότητας προς καταλογισμό⁶⁷. Δηλ., αν ο δράστης έπασχε μεν από νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών ή τελούσε υπό διατάραξη της συνείδησής του, πλην όμως διατηρούσε την ικανότητα διάγνωσης του αδίκου ή συμμόρφωσης στις περί αδίκου αντιλήψεις του, τότε η ικανότητα για καταλογισμό μπορεί να αναγνωριστεί⁶⁸.

α) Το αρ. 34 ΠΚ

Το αρ. 34 ΠΚ ορίζει αρνητικά την ικανότητα προς καταλογισμό, δηλ. ορίζοντας πότε και ποιές προϋποθέσεις αυτή λείπει.

⁶⁵ σχετ. Συμβ. Εφ. Πατρ. 26/1978 στο Χαραλαμπάκης Α. (επιμ.), 2014, σελ. 447

⁶⁶ Χαραλαμπάκης Α. (επιμ.), ό.π.

⁶⁷ Ανδρουλάκης Ν. στο Χαραλαμπάκης Α. (επιμ.), 2014, σελ. 447

⁶⁸ σχετ. Πλημ. Χαλκ. 315/1999 στο Χαραλαμπάκης Α. (επιμ.), 2014, σελ. 447

Μάλιστα, σε περίπτωση διαπίστωσης της ανικανότητας για καταλογισμό για τους δράστες επιφυλάσσεται σ' αυτούς το μέτρο ασφάλειας που προβλέπεται στα αρ. 69, 70 ΠΚ, ενώ όταν η ανικανότης οφείλεται σε υπαίτια μέθη, τότε εφαρμόζεται το αρ. 193 ΠΚ⁶⁹.

Με βάση την αναφορά περί τη διαπίστωση της ανικανότητας για καταλογισμό υπάρχουν τρεις τρόποι προσέγγισης⁷⁰:

- α) Η αμιγώς βιολογική*
- β) Η αμιγώς ψυχολογική*
- γ) Η σύνθετη μέθοδος = ενδιάμεση μικτή*

Συγκεκριμένα, η αμιγώς βιολογική μέθοδος δέχεται την ανικανότητα αποκλειστικά στη βάση βιολογικών αιτιών χωρίς να εξακριβώνεται ωστόσο η επενέργειά τους πάνω στην ικανότητα διάκρισης και συμμόρφωσης του πράξαντα.

Όμως, κατ' εξαίρεση, χρησιμοποιείται η αμιγώς βιολογική μέθοδος σε δύο περιπτώσεις – ήτοι, δεν σχέση προς τον κωφάλαλο του αρ. 33 παρ. 2 ΠΚ – θεωρούμενος υπό του νόμου ως ελαττωμένου καταλογιστού λόγω της μειωμένης αυτού ανάπτυξης⁷¹ – καθώς και στο πλαίσιο του αρ. 303 ΠΚ όπου η ηπιότερη τιμώρηση της μητέρας οφείλεται στην ελαττωμένη ικανότητα της προς καταλογισμό εξαιτίας κατά το χρονικό εκείνο βιολογικής διατάραξης του οργανισμού της.

⁶⁹ Χαραλαμπίδης Α. (επιμ.), 2014, σελ. 443(επιμ.), 2014, σελ. 443

⁷⁰ ό.π.

⁷¹ ό.π.

Από την άλλη, η αμιγώς ψυχολογική μέθοδος στηρίζεται μόνον στις ψυχολογικές συνέπειες, δίχως ν' αναφέρει τους λόγους της ανικανότητας για καταλογισμό, και κατά τούτο ανίκανος για καταλογισμό να κρίνεται ο δράστης στον οποίο απουσίαζε κατά το χρόνο της πράξης του η ικανότης για διάκριση και συμμόρφωση.

Τέλος, συμφ. με τη Μικτή ή Σύνθετη μέθοδο η οποία ουσιαστικά συνδυάζει στοιχεία τόσο της αμιγούς βιολογικής μεθόδου όσο και στοιχεία της αμιγούς ψυχολογικής μεθόδου – η οποία χρησιμοποιείται στο αρ. 34 ΠΚ – όπου η διάταξη αναφέρει τους βιολογικούς λόγους της ανικανότητας για καταλογισμό και συνάμα αξιώνει την εξ αυτών βιολογικών λόγων επέλευση συγκεκριμένα αναφερομένων ψυχολογικών συνεπειών⁷². Άρα, για τον αποκλεισμό της ικανότητας προς καταλογισμό δεν φτάνει η ιατρική πλήρωση της ύπαρξης αυτής της κατάστασης, αλλά απαιτείται και μια απτή εκτίμηση των συνεπειών της επί της ικανότητας αφενός διάκρισης και αφετέρου συμμόρφωσης κατά το χρόνο της έκνομης συμπεριφοράς.

Δια της χρήσης της μικτής μεθόδου αποφεύγονται τα μειονεκτήματα της αμιγούς βιολογικής και ψυχολογικής μεθόδου αντίστοιχα – καθότι η ψυχική ανωμαλία εκτιμάται όχι μόνο με βάση το βιολογικό εύρημα, αλλά και ως προς το βαθμό της βαρύτητας και της σημασίας για τη συγκεκριμένη πράξη⁷³.

⁷² Χαραλαμπάκης Α. (επιμ.), 2014, σελ. 444

⁷³ Χαραλαμπάκης (επιμ.), 2014, σελ. 444

β) Το αρ. 36 ΠΚ

Όπως και στο αρ. 34 ΠΚ έτσι και στο αρ. 36 ΠΚ υιοθετείται η λεγόμενη Μικτή ή Σύνθετη μέθοδος, δηλ. απαιτείται η ταυτόχρονη συνδρομή ενός βιολογικού και ενός ψυχολογικού κριτηρίου.

Ο κατά αρ. 36 ΠΚ ελαττωμένος (= μειωμένος) καταλογισμός προβάλλεται όταν δεν συντρέχουν οι όροι του αρ. 34 ΠΚ – και η ικανότητα προς καταλογισμό ένεκα κάποιας ψυχικής πάθησης δεν έχει εκλείψει εντελώς, μειώθηκε όμως αρκετά, οπότε και επιβάλλεται ποινή μειωμένη κατά το μέτρο του αρ. 83 ΠΚ.

Ο ελαττωμένος ικανός για καταλογισμό είναι καταρχάς ικανός για καταλογισμό και δια αυτού του λόγου το Δίκαιο αναμένει τη συμμόρφωσή του προς τους οικείους κανόνες⁷⁴.

Επί τούτου, η ελαττωμένη ικανότητα προς καταλογισμό δεν αποτελεί ενδιάμεσο μέγεθος μεταξύ της ύπαρξης και της έλλειψης ικανότητας προς καταλογισμό αλλά ιδιάζουσα μορφή ικανότητας προς καταλογισμό⁷⁵ – μέσω της οποίας αναγνωρίζεται ότι και στον ικανό για καταλογισμό δράστη καθίσταται ευκολότερα ή δυσκολότερα να επιτύχει την αναμενόμενη και απαιτούμενη από το δίκαιο αντίληψη του αδίκου, καθώς και τον αντίστοιχο έλεγχο της συμπεριφοράς του⁷⁶.

Ελαττωμένη ικανότητα για καταλογισμό δεν σημαίνει ότι ο δράστης έχει εν μέρει την αναγκαία ικανότητα για διάκριση του αδίκου ή ότι θα μπορούσε να

⁷⁴ Χαραλαμπίκης Α., 2014, σελ. 454

⁷⁵ ό.π., σελ. 454-455 – σχετ. Συμβ. Πλημμ. Ξάνθης 22/2009, Συμβ. ΑΠ 1487/2004

⁷⁶ ό.π., σελ. 455 – σχετ. Συμβ. ΑΠ. 1478 και Συμβ ΑΠ 135/2001

αυτοελεγχθεί – αντιληφθεί μόνον μέχρι ενός ορισμένου βαθμού. Αντίθετα, είναι ικανός για καταλογισμό αφού είναι ικανός ν’ αντιληφθεί το άδικο και να ελέγξει τη συμπεριφορά του – προσοχή όμως, καταβάλλοντας όμως γι’ αυτό σημαντικά μεγαλύτερη προσπάθεια πνεύματος και βούλησης απ’ ό,τι ο πλήρως ικανός για καταλογισμό⁷⁷.

Επί αυτής της προβληματικής εκείνοι που ενδιαφέρει και εξετάζουμε είναι το βιολογικό κριτήριο του αρ. 34 ΠΚ δηλ. η ασθένεια της νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή εκείνη της διατάραξης της συνείδησης, που όμως – και αυτό είναι κρίσιμο – δεν είναι τέτοιου βαθμού ώστε να αίρεται τελικά ο καταλογισμός κατά αρ. 34 ΠΚ.

Κατά τα αρ. 34 και 36 ΠΚ υπό τον όρο «νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών» νοείται η παραφροσύνη και ψυχασθένεια ως αυτή εκδηλώνεται, ενώ στη «διατάραξη της συνείδησης» εγκλείονται όλες οι ψυχικές διαταράξεις, οι οποίες, προσοχή, δεν πηγάζουν από νόσημα του εγκεφάλου, αλλά εμφανίζονται σε μέχρι τότε ψυχικά υγιή άτομα με παροδικά μόνον χαρακτηριστικά⁷⁸.

Οίκοθεν νοείται ότι η εδώ ελαττωμένη ικανότητα για καταλογισμό πρέπει να υπάρχει κατά το χρόνο τέλεσης της συγκεκριμένης πράξης⁷⁹.

Σε περίπτωση που η ελαττωμένη ικανότητα προς καταλογισμό του αρ. 36 ΠΚ συρρέει και με άλλον λόγο μείωσης της ποινής (βλ. αρ. 33 παρ. 2, 42 παρ. 1,

⁷⁷ Χαραλαμπίδης Α., 2014, σελ. 455 – σχετ. ΑΠ 1779/2008, Συμβ. ΑΠ 1487/2004

⁷⁸ Χαραλαμπίδης Α. (επιμ.), 2014, σελ. 455 – σχετ. ΑΠ 1498/2007, ΑΠ 2222/2003

⁷⁹ Σχετ. Α.Π. 2222/2003 στο Χαραλαμπίδης Α. (επιμ.), ό.π., σελ. 456 (επιμ.)

47 παρ. 1, 84 ΠΚ) τυγχάνει εφαρμογής το αρ. 85 ΠΚ όπου προβλέπει άπαξ μείωση της ποινής συμφ. με το μέτρο που προβλέπει το αρ. 83 ΠΚ – ενώ συνακόλουθα, στην επιμέτρηση της ποινής λαμβάνονται υπόψη όλοι οι λόγοι και ελαφρυντικές περιστάσεις.

Η ελαττωμένη ικανότητα προς καταλογισμό χωρεί επί όλων των νομοτυπικά τυποποιημένων εγκλημάτων, είτε εκ δόλου, είτε εξ αμελείας τελεσθέντων⁸⁰.

Αν ο δράστης-εγκληματίας κατά το οποίου απειλείται στο νόμο ποινή στερητική της ελευθερίας άνω των 6 μηνών, βρισκόταν σε ελαττωμένη ικανότητα προς καταλογισμό ένεκα νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών (παραφροσύνη, ψυχωτικό άτομο) κρίθηκε επί τούτου από το δικαστήριο ως επικίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, τότε επιβάλλεται σ' αυτόν αντί του αρ. 83 ΠΚ μείωση της ποινής, περιορισμός σε ψυχιατρικό κατάστημα η παράρτημα φυλακής συμφ. αρ. 38 παρ. 1 ΠΚ – σε συνδ. με αρ. 37 ΠΚ.

Πλέον των αναμενομένων, στην νομολογία έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η παραδοχή ελαττωμένου καταλογισμού με συγχρόνως ότι το έγκλημα διαπράχθηκε σε ήρεμη ψυχική κατάσταση δεν ενέχει αντίφαση, αφού ο δράστης του οποίου έχει ελαττωθεί η ικανότητα για καταλογισμό, μπορεί να ενεργήσει σκόπιμα, συμφ. με τους εγκληματικούς σκοπούς⁸¹.

⁸⁰ Χαραλαμπάκης Α., ό.π. σελ. 456

⁸¹ Χαραλαμπάκης Α. (επιμ.), 2014, σελ. 458 – σχετ. ΑΠ 2102/2007

Επ' αυτού εκφράζουμε τις αντιρρήσεις μας στο σκέλος της διατάραξης της συνείδησης διότι είναι δύσκολο να δεχθούμε ότι η ψυχική παροδική διατάραξη του εγκεφάλου και ήρεμη ψυχική κατάσταση μπορούν να υπάρξουν ταυτόχρονα. Ή το ένα θα υπάρχει ή το άλλο, όχι και τα δύο μαζί.

Στο σκέλος της νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών, πράγματι, μπορεί κάποιος όντας παράφρων να τελέσει το έγκλημα σε φαινομενικά ήρεμη ψυχική κατάσταση, όμως, κάνουμε λόγο για φαινομενική ήρεμη ψυχική κατάσταση, εξετάζοντας το γεγονός την ώρα ενδεχομένως που συμβαίνει – όμως, εάν εξετάσουμε το ψυχικό άτομο συνολικά πώς μπορούμε να πούμε ότι το άτομο αυτό ελέγχει τη βούλησή του ώστε να έδρασε σε ήρεμη ψυχική κατάσταση;

Συνεπώς, κατά την άποψή μας μειωμένος καταλογισμός και ήρεμη ψυχική κατάσταση δεν μπορούν να συνυπάρξουν αφού λ.χ. παραφροσύνη ή λ.χ. ερωτικό πάθος δεν αποτελούν ίδιον ήρεμης ψυχικής κατάστασης. Μπορεί φαινομενικά να δείχνει ως τέτοια, αλλά βιολογικά η μία κατάσταση αποκλείει την άλλη.

10. Μειωμένος καταλογισμός και συγκριτικό δίκαιο

Στον Γερμανικό ΠΚ στο αρ. 21 (το αντίστοιχο του εν Ελλάδι αρ. 36 ΠΚ) προβλέπεται δυνητική μείωση της ποινής σε περίπτωση ελαττωμένης ικανότητας για καταλογισμό – ενώ αντίθετα στον ημέτερο ΠΚ στο αρ. 36 ΠΚ προβλέπεται υποχρεωτική μείωση της ποινής άπαξ και διαγνωσθεί ελαττωμένος καταλογισμός.

Το ότι στην Γερμανία προβλέπεται δυνητική μείωση της ποινής ο Κοτσάλης θεωρεί ότι αυτό είναι προϊόν συμβιβασμού μεταξύ νομικών και ψυχιάτρων που έτσι ήθελαν να αντιμετωπίσουν τους ψυχοπαθείς διότι οι τελευταίοι θα πρέπει να τιμωρηθούν αυστηρότερα εφόσον αυτό επιβάλλεται από την κατάστασή τους⁸².

Όμως πέραν αυτής της προβληματικής – δημιουργούνται ζητήματα επί της ενοχής αφού το αρ. 36 ΠΚ εναρμονίζεται πλήρως με την αρχή της ενοχής κάτι που δεν συμβαίνει με το αρ. 21 του Γερμ. ΠΚ – ακριβώς λόγω της εισαγωγής της δυνητικής (και όχι υποχρεωτικής) μείωσης της ποινής⁸³.

Πριν από το 1994 και την εισαγωγή του νέου ΠΚ στη Γαλλική ποινική έννομη τάξη δυν. του αρ. 64 κυριαρχούσε η καθαρά βιολογική μέθοδος κατά την οποία ο νόμος περιέγραφε απλώς και μόνον την ανώμαλη κατάσταση του δράστη – χωρίς άλλη εξέταση ή προϋπόθεση – ως ανίκανο ή μειωμένου καταλογισμού⁸⁴.

⁸² Κοτσάλης Λ., 2002, σελ. 49-50

⁸³ ό.π., σελ. 23, 54, 55, 56

⁸⁴ Κοτσάλης Λ., 2002, σελ. 91

Σήμερα στο Γαλλικό ΠΚ (*Code Pénal*) στο αρ. 122-1 ακολουθείται, όπως και στην Ελληνική έννομη τάξη, η μικτή μέθοδος. Σύμφωνα μ' αυτή τη μέθοδο, ο νόμος περιγράφει καταρχάς και εξαντλητικά τους βιολογικούς λόγους της ελαττωμένης ικανότητας για καταλογισμό. Οι λόγοι αυτοί αποτελούν κατά μια έννοια την εισαγωγική πύλη, με το πέραςμα της οποίας θα πρέπει να εξετασθεί μετά το δεύτερο και ψυχολογικό ερώτημα⁸⁵ για το ποιές συνέπειες είχαν αυτοί οι βιολογικοί παράγοντες πάνω στην ικανότητα διάκρισης και συμμόρφωσης κατά το χρονικό της πράξης. Κατά τούτο, απαιτείται να υπάρχει αιτιώδης αλληλουχία ανάμεσα στο βιολογικό εύρημα και το ψυχολογικό επακόλουθο, ενόψει της συγκεκριμένης πράξης.

⁸⁵ ό.π., σελ. 95

**11. Η σχέση της τοξικομανίας με τα αρ. 34 και 36 ΠΚ πριν από τον
Ν. 4139/2013 (Ν. 1729/1987, Ν. 2408/1996)**

Από το αρ. 13 παρ. 4 του Ν. 1729/1978, ως αποκαταστάθηκε από το αρ. 4 παρ. 2β' του Ν. 2408/1996, προκύπτει ότι η τοξικομανία από μόνη της δεν οδηγεί σε έλλειψη της ικανότητας για καταλογισμό εάν δεν συντρέχει μια από τις καταστάσεις που αναφέρονται στα αρ. 34 και 36 ΠΚ, δηλ. μείωση της ικανότητας προς καταλογισμό ένεκα νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή διατάραξης της συνείδησης⁸⁶.

Περαιτέρω, από το αρ. 13 παρ. 49 του Ν. 1729/1987, όπως η παρ. 4 αντικαταστάθηκε με το αρ. 4 παρ. 2β του Ν. 2408/1996, ο τοξικομανής, εάν τέλεσε την πράξη του αρ. 12 παρ. 1 του Ν. 2408/1996, ήτοι έκανε χρήση ναρκωτικών ουσιών, παραμένει ατιμώρητος. Το ατιμώρητο αυτό άγει σε αθωωτική απόφαση, αφού αίρεται στην περίπτωση αυτή ο καταλογισμός⁸⁷.

Η τοξικομανία από μόνη της δεν οδηγεί σε έλλειψη ικανότητας προς καταλογισμό, άρα η ενοχή θεωρείται δεδομένη, εκτός εάν συντρέχει μια από τις αναφερόμενες στο αρ. 34 ΠΚ προϋποθέσεις (α. Νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών, β. Διατάραξη της συνείδησης) – ούτε το δικαστήριο

⁸⁶ σχετ. ΑΠ 759/2004, ΑΠ 118/2003 – βλ. όμως αντίθετα των ΑΠ 1888/1997 και την Τρ.Εφ.Αθ. 1358/2004 στο Χαραλαμπίδης Α., Γιαννίδης Ι., 2009, σελ. 220

⁸⁷ Χαραλαμπίδης Α., Γιαννίδης Ι., 2009, σελ. 220

οφείλει να θεωρήσει τον τοξικομανή ως ελαττωμένου καταλογισμού (αρ. 36 ΠΚ),
εάν δεν προβληθεί σχετικός ισχυρισμός⁸⁸.

⁸⁸ σχετ. ΑΠ 1837/2006 στο Χαραλαμπίκης Α., Γιαννίδης Ι., 2009, σελ. 220

12. Νομολογία και αρ. 36 ΠΚ σε σχέση με την τοξικομανία

Η νομολογία δέχεται ότι η τοξικομανία από μόνη της δεν οδηγεί σε μείωση της ικανότητας προς καταλογισμό εάν δεν συντρέχουν πρώτα οι όροι του αρ. 36 σε συνδ. με το αρ. 34 ΠΚ⁸⁹.

Κατά τούτο στην ΑΠ 2220/2009ως έγινε δεκτό ο αναιρεσείων-κατηγορούμενος για αγορά και κατοχή ναρκωτικών ουσιών, δια του συνηγόρου του προέβαλε τον αυτοτελή ισχυρισμό της τοξικομανίας κατά Ν. 4139/2013 αρ. 30 και συγκεκριμένως «...ν' αναγνωρισθεί η κατ' αρ. 36 ΠΚ ελαττωμένη ικανότητα προς καταλογισμό... ν' αναγνωρισθεί ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση η ως άνω αδυναμία μου συνιστά και κατάσταση συνεπείας της οποίας μειώθηκε ουσιωδώς η ικανότητά μου ν' αντιληφθώ τον άδικο χαρακτήρα της πράξης μου και να συμμορφωθώ προς την περί αδίκου αντίληψη – και αφορά οποιαδήποτε αξιόποινη πράξη [εδώ για αγορά και κατοχή ναρκωτικών ουσιών και για παράνομη κατοχή όπλων]. Πρέπει να μου αναγνωρισθεί ... ότι καθόν χρόνο τέλεσα τις πράξεις για τις οποίες κατηγορούμαι, λόγω νοσηρής διατάραξης των πνευματικών μου λειτουργιών, ήτις οφείλεται σε ολιγοφρένεια και χρόνια χρήση τοξικών ουσιών, αλλά και της συνείδησης, ήτοι, χωρίς να έχει εκλείψει εντελώς, είχε μειωθεί ουσιωδώς η ικανότης μου ν' αντιληφθώ (νοητικό στοιχείο) τον άδικο χαρακτήρα της πράξης μου, πράγμα που και αν δεν συνέβαινε και πάλι δεν είχα τη δυνατότητα να συμμορφωθώ (βουλητικό στοιχείο), προς την περί αδίκου αντίληψή μου και να

⁸⁹ Χαραλαμπίδης Α. (επιμ.), ό.π., σελ. 459 – σχετ. ΑΠ 1837/2006, ΑΠ 759/2004

ενεργήσω συμφ. μ' αυτήν, αφού η εκ του συνδρόμου βιοανατροφοδοτούμενης στέρησης σωματοψυχική παρορμητικότητα, δεν μου επέτρεπε να έχω πλήρη ποιοτικώς πρόσφορο κατανόηση των τεκταινομένων»⁹⁰.

Από την άλλη, αβάσιμος κρίθηκε ο ισχυρισμός περί ελαττωμένου καταλογισμού του αρ. 36 ΠΚ – αφού συμφ. με το σκεπτικό του ΑΠ (ΑΠ 1666/1997) ο κατηγορούμενος ενήργησε βάσει σχεδίου, με προσυνεννόηση και έχοντας μεθοδικά φροντίσει για την αγορά, κατοχή και μεταφορά ναρκωτικών «... *διά της λήψης των κατάλληλων μέτρων, τα οποία προϋποθέτουν πλήρη πνευματική διαύγεια και αδιατάρακτη συνείδηση του δράστη*»⁹¹.

Κατά όμοιο τρόπο, απορρίφθηκε ως κατ' ουσίαν αβάσιμος ο αυτοτελής ισχυρισμός του κατηγορούμενου περί εφαρμογής του αρ. 36 ΠΚ ότι δήθεν εδράζεται στην εξάρτηση του εκ της χρήσεως χασίς επί σαφ άντα έτη, αφού αποδείχθηκε ότι είχε λάβει τα αναγκαία μέτρα προφύλαξης των χώρων που βρέθηκαν τα ναρκωτικά αφού μόνον ο αναιρεσείων-κατηγορούμενος είχε τα σχετικά κλειδιά και δυνατότητας εισόδου, απαγορεύοντας την είσοδο σε άλλα άτομα της οικογένειάς του, ενώ στον κήπο της οικίας του είχε φροντίσει να υπάρχει πυκνή βλάστηση – ώστε η καλλιέργεια ινδικής κάνναβης την οποία διατηρούσε, να μην είναι ορατή από τρίτους περαστικούς. Περαιτέρω ο ΑΠ (ΑΠ 802/2010) αποφαινεται ότι «... *οι ενέργειες αυτές, προσπάθειας απόκρυψης των*

⁹⁰ Βλ. ΑΠ 2220/2009 καθώς και σχετικές ΑΠ 2102/2007 και ΑΠ 759/2004 στο Χαραλαμπίκης Α., 2014, σελ. 459

⁹¹ ό.π.

εγκληματικών του πράξεων, προϋποθέτουν πνευματική διαύγεια και αδιατάρακτη συνείδηση»⁹².

Συμφ. ΑΠ 800/2008 κατά την κρίση του Δικαστηρίου η κατηγορούμενη, για ανθρωποκτονία με πρόθεση σε αληθή συρροή με ληστεία, τελούσε σε κατάσταση διατάραξης της συνείδησης, διότι βρισκόταν υπό την επήρεια ναρκωτικών χαπιών, τα οποία είχε καταναλώσει, αλλά και σε κατάσταση στέρησης, διότι τα συγκριτικά ναρκωτικά χάπια δεν ήταν ικανά να υποκαταστήσουν την ανάγκη για λήψη ηρωΐνης, η εξάρτησή της από την οποία ήταν άμεση και ολοκληρωτική. Από τις αιτίες αυτές, δεν είχε μεν στερηθεί η κατηγορούμενη παντελώς την ικανότητα ν' αντιληφθεί το άδικο της πράξης της ή να ενεργήσει συμφ. με την αντίληψή της για το άδικο αυτό, όμως είχε ουσιωδώς μειωθεί η ικανότητά της αυτή. Γι' αυτό και γίνεται δεκτός ο αυτοτελής ισχυρισμός του συνηγόρου της κατά το σκέλος του περί μειωμένης ικανότητας για καταλογισμό συμφ. αρ. 36 παρ. 1 ΠΚ⁹³.

Συμφ. ΑΠ 2102/2007 αιτιολογημένως καταδικάστηκε μεταξύ άλλων για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως με μειωμένο καταλογισμό, ο κατηγορούμενος τοξικομανής, ο οποίος ευρισκόμενος υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών εισήλθε σε αρτοποιείο θραύοντας ένα παράθυρο και όταν έγινε αντιληπτός από τον ιδιοκτήτη του φούρνου ο κατηγορούμενος τον κτύπησε με αντικείμενο με αποτέλεσμα το θανάσιμο τραυματισμό του θύματος, ενώ ο κατηγορούμενος

⁹² Χαραλαμπίδης Α., ό.π., σελ. 460

⁹³ Χαραλαμπίδης Α., ό.π., σελ. 460

εγκατέλειψε το θύμα αβοήθητο αφού πρώτα αφαίρεσε από το ταμείο του φούρνου το ποσό των 3 ευρώ⁹⁴.

Παραθέτουμε αποφάσεις δικαστηρίων οι οποίες θεωρούνται χαρακτηριστικές πριν από την εφαρμογή του ισχύοντος Ν. 4139/2013⁹⁵:

α) ΟΛΑΠ 7/1995: Η ιδιότητα της εξάρτησης ούτε αποτελεί στοιχείο του εγκλήματος, ούτε ασκεί επιρροή στο χαρακτηρισμό της πράξης.

β) ΑΠ 7/2006: Είναι ελλιπής η αιτιολογία, όταν το δικαστήριο αναφέρει μόνον τη φράση από την έκθεση πραγματογνωμοσύνης ότι *«μπορεί κατά το παρελθόν να ήταν τοξικομανής αλλά δεν είναι σήμερα»* χωρίς ν' αναφέρει άλλα περιστατικά βάσει των οποίων διαμόρφωσε την άποψή του ο ψυχίατρος. Ούτε η αναφορά της μαρτυρίας του αστυνομικού που συνέλαβε το δράστη ότι *«δεν έδειχνε για τοξικομανής»*, θεωρείται επαρκής.

γ) ΜΟΔ Κιλκίς 36/2005. Ο μειωμένος καταλογισμός του δράστη ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως προέκυψε εκ του ότι όχι μόνον είχε χαρακτηριστεί ως τοξικομανής και ήταν επί πολλά έτη άστεγος, αλλά και του ότι κατά τη διάρκεια της ανθρωποκτονίας ήταν υπό την επήρεια χαπιών και αλκοόλ ώστε οι οργανικές και εγκεφαλικές λειτουργίες του δράστη παρουσίαζαν παθολογικά στοιχεία λόγω υψηλής τοξικότητας. Το τελευταίο δεν επιβεβαιώθηκε αιματολογικά αλλά προέκυπτε από την όλη κατάστασή του ως αυτή περιγράφηκε

⁹⁴ Χαραλαμπίκης Α. (επιμ.), ό.π. σελ. 460-461. Διαφωνούμε εν προκειμένω με την κατάφαση του μειωμένου καταλογισμού διότι συνάγουμε ότι η συμπεριφορά του δράστη ήταν προσχεδιασμένη – πήγε να ληστέψει, ενώ διέφυγε αφήνοντας το θύμα αβοήθητο να εκπνεύσει. Η σκληρότητα του εγκλήματος είναι δεδομένη, ενώ ο δράστης δεν έδειξε καθόλου οίκτο τρεπόμενος σε φυγή προκειμένου να μην συλληφθεί. Άρα, διέθετε και γνώση και βούληση.

⁹⁵ Ρεθυμιωτάκη Ε. στο Καρακώστας Ι. (επιμ.), 2008, σελ. 160-161 και Γιαννίδης Ι., 2009, σελ. 230-231

από τον τραυματιοφορέα του ΕΚΑΒ, το οποίο κάλεσε ο ίδιος δράστης και από τον αστυνομικό που τον συνέλαβε.

δ) Εφ.Αθ. 2377/2005 απέρριψε τον ισχυρισμό περί μειωμένου καταλογισμού, παρά την ελαφρυντική περίπτωση της ένταξης και επιτυχούς παρακολούθησης σε πρόγραμμα απεξάρτησης του δράστη του ΚΕΘΕΑ, με την αιτιολογία ότι από την επανειλημμένη τέλεση προκύπτει ροπή προς διάπραξη παρόμοιων πράξεων ως στοιχείο της προσωπικότητας του. Οι ειδικές συνθήκες των πράξεων, δηλ. η βαρύτητα αυτών (η αφαίρεση-αρπαγή τσαντών με μοτοσικλέτα εν κινήσει και με τον τραυματισμό των θυμάτων που αντιστάθηκαν), η κατ' επάγγελμα τέλεσή τους, με ιδιαίτερη θρασύτητα του κατηγορουμένου.

ε) ΑΠ 1408/2003: αναιρεί την αιτιολογία ότι η συμμετοχή σε θεραπεία δεν αποτελεί σημαντικό αίτιο, διότι δεν προκύπτει αδυναμία του κατηγορουμένου να μετακινηθεί και να εμφανιστεί.

ςτ) Τριμ. Εφ.Αθ. 1358/2004 (σχετική) – και η Τρ. Εφ.Αθ. 1186:

Ο δράστης κατά το χρόνο τέλεσης των πράξεων για τις οποίες κηρύσσεται ένοχος (απόπειρα ληστρικής κλοπής), τελούσε υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών, οι οποίες μείωσαν ουσιωδώς την ικανότητά του για καταλογισμό και πρέπει κατά παραδοχή του σχετικού ισχυρισμού του να του επιβληθεί ποινή μειωμένη.

1) ΑΠ 1666/1997, παρόμοια κατ' αποτέλεσμα Τρ.Εφ.Θεσ. 391/1998:
Αβάσιμος ο ισχυρισμός περί ελαττωμένου καταλογισμού του δράστη του εγκλήματος του αρ. 8 του Ν. 1789/1987 ως ισχύει, διότι ο αναιρεσείων ενεργούσε βάσει σχεδίου πράξεις που προϋποθέτουν πλήρη διαύγεια και αδιατάρακτη συνείδηση του δράστη.

1α) Τριμ.Εφ.Θεσ. 1163/1996: Ο διακαής πόθος του κατηγορουμένου ν' αποκτήσει χρήματα και ναρκωτικά δεν εμπίπτει στα αρ. 34 και 36 ΠΚ, η δε μερική μέθη από τη χρήση ναρκωτικών δεν ασκεί έννομη επιρροή γιατί η μέθη ήταν υπαίτια.

13. Η σχέση του αρ. 36 ΠΚ με τα αρ. 37 και 38 ΠΚ (Η σωφρονιστική μεταχείριση των τοξικομανών μειωμένου καταλογισμού)

Στους δικαιούμενους μειωμένου καταλογισμού τοξικομανείς συμφ. αρ. 36 παρ. 1 ΠΚ – οι στερητικές της ελευθερίας ποινές που τους επιβάλλονται εκτελούνται σε ιδιαίτερα ψυχιατρικά καταστήματα ή παραρτήματα των φυλακών (αρ. 37 ΠΚ).

Επ' αυτού υπάρχουν δύο απόψεις⁹⁶:

α) Κατά τους Τούση και Γεωργίου η σε ιδιαίτερο χώρο έκτιση της ποινής αποφασίζεται από το δικάσαν δικαστήριο με σχετική απόφασή του.

β) Αντίθετα, κατά τον Μπουρόπουλο, αρμόδια υπηρεσία για την εκτέλεση της ποινής σε ιδιαίτερα ψυχιατρικά καταστήματα ή σε ξεχωριστό εντός των φυλακών είναι σωφρονιστική υπηρεσία η οποία αποφασίζει σχετικά είτε άμα την έναρξη της εκτέλεσης της ποινής, είτε και μετά την έναρξη έκτισης της ποινής.

Το αρ. 37 ΠΚ βρίσκει εφαρμογή μόνον όταν η ελαττωμένη ικανότητα για καταλογισμό οφείλεται σε περιπτώσεις νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών, όταν δηλ. πρόκειται για άτομα ψυχικής νοσούντες – και όχι επί περιπτώσεων ατόμων με διατάραξη της συνείδησης κατά την οποία η εν λόγω ψυχική διατάραξη δεν πηγάζει από νόσημα του εγκεφάλου, αλλά εμφανίζεται σε ψυχικά υγιή άτομα και είναι παροδικής μορφής, επιπρόσθετα, την εποπτεία

⁹⁶ Χαραλαμπίκης Α. (επιμ.), 2014, σελ. 462

εφαρμογής του αρ. 37 ΠΚ την ασκεί ο Εισαγγελέας Πλημμελειοδικών του τόπου έκτισης της ποινής.

Το αρ. 38 ΠΚ συναντάται με το αρ. 36 παρ. 1 (και το αρ. 34 ΠΚ) στις περιπτώσεις των δραστών που παρουσιάζουν νοσηρή διατάραξη των πνευματικών τους λειτουργιών (βλ. βιολογικό + ψυχολογικό κριτήριο), εφόσον (βλ. ικανή και αναγκαία συνθήκη) τα άτομα αυτά κρίνονται ως επικίνδυνα για τη δημόσια ασφάλεια.

Αυτό το ενδιαφέρον μας για συσχέτιση των δύο διατάξεων (βλ. αρ. 36 και 38 ΠΚ) έχει να κάνει με το ότι στην νομολογία παρουσιάζονται αποφάσεις όπου ο τοξικομανής τυγχάνει μειωμένου καταλογισμού ένεκα της νοσηρής διατάραξης των πνευματικών του λειτουργιών – και άρα αμέσως μετά τίθεται το ερώτημα: *μπορεί αυτό το άτομο να θεωρηθεί συνάμα και ως επικίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια; Και αν ναι, με ποιές προϋποθέσεις τούτο αποφασίζεται ώστε αυτοί οι τοξικομανείς-δράστες να περιοριστούν σε ψυχιατρικά καταστήματα ή σε ειδική πτέρυγα των φυλακών;*

Το αρ. 38 ΠΚ αφορά τις περιπτώσεις μειωμένου καταλογισμού μόνον επί νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών και όχι των περιπτώσεων της διατάραξης της συνείδησης⁹⁷.

⁹⁷ Χαραλαμπίκης Α. (επιμ.), 2014, σελ. 463

14. Μειωμένος καταλογισμός του αρ. 36 ΠΚ

και δικονομικά ζητήματα

Το ότι η ικανότητα για καταλογισμό είναι ο κανόνας ενώ η έλλειψή της είναι η εξαίρεση, εξ αυτού του λόγου δεν σημαίνει ότι η ικανότητα προς καταλογισμό τεκμαίρεται ως δεδομένα υπάρχουσα, αφού το δικαστήριο θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να πεισθεί, ν' αποκτήσει δικανική πεποίθηση, δυν. του αρ. 177 παρ. 1 ΚΠΔ περί ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων, για το ότι ο δράστης είναι ικανός για καταλογισμό⁹⁸. Κατά τον Κοτσαλή είτε αμφισβητείται από την πλευρά του κατηγορουμένου η ικανότητα ενοχής του με την επίκληση συγκεκριμένων δεδομένων, είτε πάλι, καίτοι ο κατηγορούμενος δε αμφισβητεί την ικανότητα του, το δικαστήριο βρίσκεται αντιμέτωπο με τέτοια στοιχεία που προκύπτουν από τη διαδικασία όπου η ενασχόληση με το θέμα αυτό καθίσταται υποχρεωτική⁹⁹. Εάν το δικαστήριο δεν υπερβεί τις αμφιβολίες που προκύπτουν, θα πρέπει να κρίνει τον κατηγορούμενο ανίκανο για καταλογισμό και να τον αθώσει¹⁰⁰. Αντίστοιχα, το δικαστικό συμβούλιο σε περίπτωση που δεν αρθούν οι αμφιβολίες του ως προς την ικανότητα για καταλογισμό, θα πρέπει κατ' εφαρμογή της δικονομικής αρχής *in dubio pro reo* (= εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου) να αποφανθεί να μην γίνει κατηγορία. Και στις δύο περιπτώσεις (ανικανότης για καταλογισμό,

⁹⁸ Κοτσαλής Λ., 2002, σελ. 20

⁹⁹ ό.π., σελ. 21

¹⁰⁰ ό.π.

ελαττωμένη ικανότης για καταλογισμό) η λύση δίδεται με την αρχή *in dubio pro reo*.

Χαρακτηριστική είναι η διάταξη του Συμβ. Εφετών 135/2001¹⁰¹ όπου διατυπώθηκε ότι αν υπάρχουν αμφιβολίες σχετικά με την ικανότητα για καταλογισμό του δράστη και αυτές οι αμφιβολίες δεν μπορούν να διαλευκανθούν, τότε γίνεται δεκτή η ανικανότητα (ή αντίστοιχα, η μειωμένη ικανότητα) για καταλογισμό του δράστη με εφαρμογή της δικονομικής αρχής *in dubio pro reo* και να δεχθεί την απαλλαγή του δράστη ή τον μειωμένο καταλογισμό, ανάλογα πάντα με την περίπτωση.

Εκ των ανωτέρω δυνάμεθα βασίμως να ισχυριστούμε ότι ο δικονομικός κανόνας *in dubio pro reo* θα πρέπει να λειτουργεί και στο ερώτημα εάν υπάρχει πλήρης απουσία καταλογισμού (βλ. αρ. 34 ΠΚ) ή η περίπτωση μειωμένου καταλογισμού (αρ. 36 ΠΚ). Τότε εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου οφείλουμε να δεχθούμε την εφαρμογή του αρ. 34 ΠΚ, αφού το να είναι ο δράστης ακαταλόγιστος είναι συμφερότερο γι' εκείνον από το να του καταφαθεί μειωμένος καταλογισμός, δηλ. απλώς μείωση της ποινής κατά το μέτρο του αρ. 83 ΠΚ¹⁰².

Με την αρχή *in dubio pro reo* ο κατηγορούμενος δεν έχει τη δικονομική υποχρέωση ν' αποδείξει την ανικανότητά του ή τη μειωμένη ικανότητα για καταλογισμό, διότι μέχρι της απόδειξης του αντιθέτου γίνεται δεκτή η υπόθεση ότι ο δράστης είναι πνευματικά υγιής – το θεωρούμε δεδομένο – και διαθέτει την

¹⁰¹ Βλ. Κοτσαλής Λ., 2002, σελ. 36

¹⁰² ό.π.. σελ. 22

απαραίτητη λογική για να καταστεί υπεύθυνος για τις αξιόποινες πράξεις του¹⁰³.

Αρα, το δικαστήριο υποχρεούται να ερευνήσει αυτεπαγγέλτως εάν συντρέχει περίπτωση που αίρει ή μειώνει κατά αρ. 36 ΠΚ την ικανότητα για καταλογισμό του δράστη¹⁰⁴.

Από την άλλη, η απόρριψη της ελαττωμένης ικανότητας προς καταλογισμό αφού προτάθηκε ως αυτοτελής ισχυρισμός, λόγω τοξικομανίας ή άλλων νόσων, θα πρέπει να αιτιολογείται ιδιαιτέρως από το Δικαστήριο ουσίας – χωρίς πάντως να είναι υποχρεωτική η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης εξ αυτού του λόγου¹⁰⁵.

Όμως το Δικαστήριο προκειμένου να αιτιολογήσει την απόρριψη της επίκλησης του αρ. 36 ΠΚ εκ μέρους της υπεράσπισης, θα πρέπει πρώτα η πλευρά του κατηγορουμένου να θέσει τον εν λόγω αυτοτελή, ισχυρισμό κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, ήτοι ν' αναφέρονται όλα τα πραγματικά περιστατικά που είναι αναγκαία κατά τα αρ. 34, 36 ΠΚ για τη θεμελίωσή του, δηλ. οι περιπτώσεις νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή διατάραξης της συνείδησης – χωρίς να αρκεί μόνη η επίκληση του αρ. 36 ΠΚ, αφού έτσι υπάρχει αοριστία και το δικαστήριο απορρίπτει την επίκληση του νόμου ή τον αυτοτελή ισχυρισμό ως αόριστο, οπότε δεν υποχρεούται το ποινικό δικαστήριο να αιτιολογήσει ειδικώς και εμπεριστατωμένως την απόρριψή του¹⁰⁶.

¹⁰³ Κοτσαλής Α., 2002, σελ. 36

¹⁰⁴ Χαραλαμπίκης Α. (επιμ.), 2014, σελ. 457 – σχετ. ΑΠ 1935/200

¹⁰⁵ ό.π. – σχετ. ΑΠ 914/1976

¹⁰⁶ Χαραλαμπίκης Α. (επιμ.), 2014, σελ. 457 – σχετ. ΑΠ 2220/2009

Η νομολογία έχει αποφανθεί ότι εντός των άλλων, είναι αόριστος, και άρα απαράδεκτος ο ισχυρισμός, ότι «είμαι τοξικομανής» (ΑΠ 1837/2006) ή «με επηρέασε το ποτό» (ΑΠ 943/1987)¹⁰⁷.

Τέλος δυν. του αρ. 177 παρ. 1 ΚΠΔ με βάση την αρχή της ηθικής απόδειξης όπου οι δικαστές δεν είναι υποχρεωμένοι ν' ακολουθούν νομικούς κανόνες αποδείξεων αλλά να αποφασίζουν συμφ. με την πεποίθησή τους, έχει νομολογιακά κριθεί, ότι παρά την ύπαρξη ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης υπέρ της συνδρομής μειωμένου καταλογισμού, το δικαστήριο εκτιμώντας τα πραγματικά περιστατικά, αποφάσισε διαφορετικά, δεχόμενο την πλήρη ικανότητα του δράστη για καταλογισμό¹⁰⁸.

¹⁰⁷ ό.π.

¹⁰⁸ Σχετ. Συμβ ΑΠ 662/2002 στο Χαραλαμπίκης Α., Γιαννίδης Ι., 2009, σελ. 234

15. Η επιμέτρηση της ποινής στην περίπτωση του ελαττωμένα ικανού για καταλογισμό δράστη

Η επιμέτρηση της ποινής σε περίπτωση μειωμένου καταλογισμού αναπτύσσεται σε δύο στάδια:

Στο πρώτο στάδιο το δικαστήριο αποδεχόμενο τον μειωμένο καταλογισμό του δράστη συμφ. αρ. 36 παρ. 1 ΠΚ, αποδέχεται συγχρόνως την υποχρεωτική μείωση της ποινής. Άρα, θα πρέπει να διαγνώσει το ηπιότερο πλαίσιο ποινής που προκύπτει από το αρ. 83 ΠΚ.

Σε δεύτερο στάδιο το δικαστήριο οφείλει εντός αυτού του ηπιότερου πλαισίου ποινής να προσδιορίσει το συγκεκριμένο μέγεθος της ποινής με βάση τις γενικές αρχές επιμέτρησης του αρ. 79 ΠΚ¹⁰⁹.

Συμφ. αρ. 79 παρ. 1 δύο είναι τα κριτήρια που λαμβάνει υπόψη του το Δικαστήριο για να επιμετρήσει την ποινή: α) η βαρύτητα του τελεσθέντος εγκλήματος και β) η προσωπικότητα του εγκληματία.

¹⁰⁹ Κοτσαλής Λ., 2002, σελ. 52

**16. Μέτρα ασφαλείας συμπληρωματικά της ποινής: Η εισαγωγή σε
θεραπευτικό κατάστημα τοξικομανών (αρ. 37 ΠΚ)**

Η εισαγωγή σε θεραπευτικό κατάστημα τοξικομανών προβλέπεται στο αρ. 71 ΠΚ ως συμπληρωματικό της ποινής μέτρο ασφάλειας, αφού πρώτα ο τοξικομανής δράστης καταδικαστεί για το έγκλημα που διέπραξε.

Η εισαγωγή δραστών τοξικομανών σε θεραπευτικό κατάστημα αποσκοπεί αφενός στην προστασία του κοινωνικού συνόλου από δράστες οι οποίοι λόγω της έξης που έχουν αποκτήσει ρέπουν προς διάπραξη εγκλημάτων¹¹⁰, αφετέρου στην υποβολή τους σε θεραπεία για απεξάρτηση.

Όμως, το πεδίο εφαρμογής του αρ. 71 ΠΚ έχει ουσιαστικά μείνει κενού περιεχομένου για τους τοξικομανούς αφού επ' αυτών πλέον ισχύει ο ειδικός νόμος (σε σχέση με το αρ. 71 ΠΚ) 4139/2013, ο οποίος και ρυθμίζει τα συναφή με το αρ. 71 ΠΚ θέματα¹¹¹.

¹¹⁰ Κατσαντώνης στο Χαραλαμπίκης Α. (επιμ.), 2014, σελ. 619

¹¹¹ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2016, σελ. 140

17. Θεραπεία και κοινωνική επανένταξη

Θεραπεία και κοινωνική επανένταξη είναι δύο πτυχές της δευτερογενούς πρόληψης και ασκείται από τους φορείς της υγειονομικής πολιτικής¹¹².

Τα θεραπευτικά προγράμματα παρουσιάζουν μεταξύ τους διαφοροποιήσεις τόσο ως προς τη διάρκεια όσο και ως προς τους στόχους. Άλλα αποσκοπούν στην απεξάρτηση (βλ. ΚΕΘΕΑ) ενώ άλλα στον περιορισμό των επιβλαβών συνεπειών με τη μείωση των ποσοστών θνησιμότητας και νοσηρότητας των χρηστών (βλ. ΟΚΑΝΑ). Πλέον τα προγράμματα αυτά είναι είτε εσωτερικής είτε εξωτερικής διαμονής, ενώ η θεραπεία έχει τη μορφή ομαδικής ψυχοθεραπείας, θεραπείας συμπεριφοράς, φαρμακοθεραπείας και πρόληψης υποτροπής¹¹³.

Όσον αφορά την απεξάρτηση αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε με πλήρη αποχή από τη χρήση ναρκωτικών είτε δια της σταδιακής μεθόδου. Η τελευταία μπορεί να πραγματοποιηθεί με φαρμακευτικά υποκατάστατα, κυρίως με μεθαδόνη, ηρεμιστικά ή αντικαταθλιπτικά για την απεξάρτηση από την κοκαΐνη και τα διεγερτικά.

Στις θεραπευτικές κοινότητες παρέχεται ομαδική (το συνήθως συμβαίνουν) ή και ατομική θεραπεία. Παράλληλα, παρέχεται καλλιτεχνική-πολιτιστική εκπαίδευση ενώ συνάμα λειτουργούν προγράμματα τεχνικής-επαγγελματικής απασχόλησης και γενικά ανάπτυξης δεξιοτήτων¹¹⁴.

¹¹² Λαμπροπούλου Ε., 2002, σελ. 32

¹¹³ ό.π., σελ. 33

¹¹⁴ Λαμπροπούλου Ε., 2002, σελ. 33

Από την άλλη, ο όρος κοινωνική επανένταξη έχει δύο πτυχές. Αφενός, περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός πλέγματος κοινωνικής προσαρμογής που θα παρεμποδίσουν την υποτροπή του εγκληματία-τοξικομανή μέσω δράσεων – π.χ. επαγγελματική αποκατάστασή του. Αφετέρου, μέσω οικειοθελών ή μη προγραμμάτων (ΟΚΑΝΑ, ΚΕΘΕΑ) θα επιχειρηθεί να αναμορφωθεί η προσωπικότητα του δράστη επί σκοπώ την εκρίζωση του βλαπτικού συστήματος αξιών που έχει υιοθετήσει ο τοξικομανής εγκληματίας και την αντικατάστασή αυτών μ' ένα σύστημα συμβατικών κοινωνικών αξιών¹¹⁵.

¹¹⁵ Κουράκης Ν., 2010, σελ. 4

18. Ο Ν. 4139/2013

α) Λειτουργικές επισημάνσεις (αρ. 30 – Ν. 4139/2013)

Στο αρ. 30 παρ. 1 του Ν. 4139/2013 δίδεται ο ορισμός της τοξικομανίας κατά τον οποίο εξαρτημένοι είναι όσοι απέκτησαν τα έξη της χρήσης ναρκωτικών την οποία δεν μπορούν να την αποβάλουν με τις δικές τους δυνάμεις.

Στην παρ. 2 του ίδιου άρθρου επιβεβαιώνεται η περιωπή του αρ. 177 παρ. 1 ΚΠΔ περί ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων από το Δικαστή ο οποίος με βάση το αποδεικτικό υλικό και τη συνείδησή του είναι υπεύθυνος – και αποκλειστικά αρμόδιος να κρίνει το εάν κάποιος θεωρείται τοξικομανής ή όχι. Άρα, το δικαστήριο μπορεί να κρίνει ή όχι κάποιον ως εξαρτημένο – καίτοι προηγουμένως ο πραγματογνώμονας είχε διατυπώσει αντίθετη άποψη.

Πάντως, το δικαστήριο θα πρέπει να τεκμηριώσει τη θέση που σχημάτισε και γι' αυτό στην παρ. 3 (αρ. 30 – Ν. 4139/2013) αναφέρεται ότι για τη διάγνωση της εξάρτησης ενός ατόμου από ναρκωτικά συνεκτιμώνται τα εξής στοιχεία:

α) οι σχετικές πιστοποιήσεις από θεραπευτικές οργανώσεις (ΟΚΑΝΑ, ΚΕΘΕΑ) ή δημόσια Νοσοκομεία

β) η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης

γ) οι εργασιακές περί ύπαρξης ή μη εξάρτησης, εκτός από τα δημόσια νοσοκομεία, και από τα εργαστήρια των ιατροδικαστικών υπηρεσιών ή τα εργαστήρια της Ελληνικής Αστυνομίας.

Περαιτέρω στην παρ. 4 (αρ. 30) αναφέρεται ότι εάν διαγνωστεί κάποιος ως εξαρτημένος τότε παραμένει ατιμώρητος για τις περιπτώσεις καλλιέργειας, κατοχής ή χρήσης ναρκωτικών για ποσότητες όμως που να δικαιολογούνται ότι πρόκειται αποκλειστικά και μόνον για δική του χρήση. Ενώ στις άλλες περιπτώσεις (διακίνηση, διάθεση κλπ.) τυγχάνει ευνοϊκότερης ποινικής μεταχείρισης (αρ. 30 παρ. 4 – Ν. 4139/2013).

Άρα, σε γενικό πλαίσιο, η εξάρτηση από τα ναρκωτικά αντιμετωπίζεται στον Ν. 4139/2013 ως λόγος που αίρει ή μειώνει ουσιωδώς τον καταλογισμό του δράστη. Η εξάρτηση θεωρείται ότι αίρει τον καταλογισμό μόνον στο έγκλημα της χρήσης των ναρκωτικών ουσιών (αρ. 30 παρ. 4 περιπτ. α') – ενώ σε κάθε άλλη περίπτωση διακίνησης των ναρκωτικών λειτουργεί ως λόγο μείωσης του καταλογισμού, είτε κατά αμάχητο τεκμήριο (αρ. 30 παρ. 4 περιπτ. γ' και δ'), είτε στο πλαίσιο του αρ. 36 ΠΚ¹¹⁶.

β) Συμμετοχική του εξαρτημένου και καταδικασμένου σε θεραπευτικό πρόγραμμα σωματικής και ψυχικής απεξάρτησης ως μέτρο ασφάλειας

Δυν. του αρ. 34 παρ. 1 του Ν. 4139/2013, σε περίπτωση καταδίκης για εγκλήματα των αρ. 20, 21, 22, 24, 25, 29 και 30 παρ. 4 του οικείου νόμου, καθώς και στις περιπτώσεις εγκλήματος που τελέστηκε για να διευκολυνθεί η χρήση ναρκωτικών – αποκλεισμένων των εγκλημάτων που προβλέπονται στα αρ. 187Α, 299, 310 παρ. 3, 311, 322, 323, 324, 336 και 380 παρ. 2 ΠΚ – εάν ο δράστης που

¹¹⁶ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2016, σελ. 141

κρίθηκε ως εξαρτημένος (τοξικομανής) αυτοβούλως δηλώσει ότι επιθυμεί να συμμετάσχει σε θεραπευτικό πρόγραμμα σωματικής και ψυχικής απεξάρτησης, εγκεκριμένου συμφ. αρ. 51 του ίδιου νόμου, διατάσσεται η εισαγωγή του σε θεραπευτικό ή ειδικό κατάστημα κράτησης ή σε κατάστημα κράτησης ή σε τμήμα αυτού στο οποίο λειτουργεί τέτοιο πρόγραμμα, όπου ο τοξικομανής συμμετέχει σε πρόγραμμα διάγνωσης και σωματικής αποτοξίνωσης από τα ναρκωτικά διάρκειας από μία έως τρεις εβδομάδες, όπως κρίνεται από τον υπεύθυνο του σχετικού θεραπευτικού προγράμματος. Η ειδική επιτροπή του αρ. 31 περιπτ. β' του Ν. 4139/2013, αφού διαπιστώσει την επιτυχή ολοκλήρωση της παραπάνω φάσης, παρέχει τη δυνατότητα στον κρατούμενο εξαρτημένο να συνεχίσει να συμμετέχει στο πρόγραμμα ψυχικής απεξάρτησης. Χρόνος παραμονής στα ανωτέρω θεραπευτικά κέντρα λογίζεται ως χρόνος επίσης της ποινής.

Ως προκύπτει από τον Ν. 4139/2013, το δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να διατάξει την εισαγωγή του τοξικομανούς όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του νόμου¹¹⁷.

Τα ανάλογα ισχύουν και στις περιπτώσεις που ο κρατούμενος για οποιαδήποτε αξιόποινη πράξη ισχυριστεί ότι είναι εξαρτημένος από ναρκωτικά, δηλώνοντας αυτοβούλως ότι επιθυμεί να συμμετάσχει σε πρόγραμμα απεξάρτησης. Στις περιπτώσεις αυτές, διατάσσεται από ειδική επιτροπή του αρ. 31 περιπτ. β' του οικείου νόμου η εισαγωγή του σε πρόγραμμα διάγνωσης και σωματικής αποτοξίνωσης εντός της φυλακής, εγκεκριμένου κατά το αρ. 51 του

¹¹⁷ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2016, σελ. 141

ίδιου οργανισμού, διάρκειας από μία έως τρεις εβδομάδες, ανάλογα με τις ανάγκες του. Η ίδια επιτροπή, αφού διαπιστώσει την επιτυχή ολοκλήρωση της παραπάνω φάσης, παρέχει τη δυνατότητα στον κρατούμενο να παρακολουθήσει το ειδικό πρόγραμμα ψυχικής απεξάρτησης που λειτουργεί εντός του σωφρονιστικού καταστήματος¹¹⁸.

γ) Αναστολή εκτέλεσης της ποινής εξαρτημένων ατόμων από ναρκωτικά (αρ. 32 παρ. 1 περιπτ. γ', αρ. 33 παρ. 1, αρ. 27 παρ. – Ν. 4139/2013)

Στα εγκλήματα που περιλαμβάνει ο Ν. 4139/2013 για την αντιμετώπιση της διάδοσης των ναρκωτικών – ισχύουν μεν όλοι οι γενικοί κανόνες για τη χορήγηση, ανάκληση ή και άρση της αναστολής, όπως αναφέροντα στα αρ. 99 επ. ΠΚ – αν και υπάρχουν επί τούτου τρεις ειδικές ρυθμίσεις, ήτοι¹¹⁹:

Στις δύο πρώτες περιπτώσεις, η αναστολή εκτέλεσης συναρτάται με την τοξικομανία. Συγκεκριμένα, η αναστολή χορηγείται:

α) Όταν ο καταδικασθείς είναι άτομο εξαρτημένο και έχει ήδη ενταχθεί σε θεραπευτικό πρόγραμμα (αρ. 32 παρ. 1).

β) Όταν ο καταδικασθείς έχει ολοκληρώσει με επιτυχία πρόγραμμα απεξάρτησης (αρ. 33 παρ. 1).

γ) Υπάρχει και μία τρίτη περίπτωση αναστολής εκτέλεσης της ποινής δυν. του αρ. 27 παρ. 1 (/ν.4139/2013) κατά την οποία, αναστολή παρέχεται σε όσους

¹¹⁸ ό.π., σελ. 142

¹¹⁹ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2016, σελ. 543-544

συμβάλλουν στην αποκάλυψη κυκλωμάτων εμπορίας ναρκωτικών, είτε τα άτομα είναι εξαρτημένοι είτε όχι.

Αναλυτικά, δυν. αρ. 32 παρ. 1, η ποινή που έχει επιβληθεί υποχρεωτικά αναστέλλεται εφόσον σωρευτικά συντρέχουν οι εξής όροι:

α) Ο καταδικασθείς είναι κατά το χρόνο επιβολής της ποινής εξαρτημένος από τα ναρκωτικά – όπως το περιεχόμενο της εξάρτησης ορίζεται στο αρ. 30 παρ. 1.

β) το έγκλημα για το οποίο επιβάλλεται η ποινή περιγράφεται στα αρ. 20-22 (πράξεις διακίνησης ναρκωτικών από όχι εξαρτημένο δράστη), αρ. 24 (διαφήμιση ναρκωτικών), αρ. 25 (οδήγηση υπό την επήρεια ναρκωτικών), αρ. 29 (προμήθεια και κατοχή για προσωπική χρήση από όχι εξαρτημένο δράστη) και αρ. 30 παρ. 4 (εγκλήματα των αρ. 20-22 και αρ. 29 – τελευταία από εξαρτημένο δράστη) ή πρόκειται για έγκλημα που φέρεται ότι τελέστηκε για να διευκολυνθεί η χρήση ναρκωτικών – λ.χ. μία κλοπή προκειμένου να εξασφαλισθούν χρήματα για την αγορά ουσιών – το οποίο όμως θα πρέπει ως έγκλημα να είναι διάφορο των αρ. 187Α, 299, 310 παρ. 3, 311, 322, 323, 324, 336 και 380 παρ. 2 ΠΚ.

γ) Ο δράστης να παρακολουθεί πρόγραμμα σωματικής και ψυχικής απεξάρτησης, εγκεκριμένου συμφ. αρ. 51 (Ν. 4139/2013) οργανισμού, εκτός σωφρονιστικών καταστημάτων.

δ) Το έγκλημα να έχει τελεστεί πριν ο δράστης ενταχθεί σε θεραπευτικό πρόγραμμα, χωρίς να ερευνάται εάν ήταν εξαρτημένος ή μη όταν το τελούσε.

ε) Να βεβαιώνεται από τον υπεύθυνο του προγράμματος ότι ο δράστης είναι συνεπής ως προς την παρακολούθηση του εν λόγω προγράμματος.

Εάν συντρέχουν οι ανωτέρω προϋποθέσεις το δικαστήριο που εκδίδει την απόφαση (οριστική, τελεσίδικη, αμετάκλητη) αναστέλλει υποχρεωτικά την εκτέλεση όχι μόνον των στερητικών της ελευθερίας ποινών, αλλά και των χρηματικών ως τέτοιων μέχρι την επιτυχή ολοκλήρωση του θεραπευτικού προγράμματος.

Επ' αυτών, οι ιδιαιτερότητες αυτής της αναστολής, έναντι εκείνης που προβλέπεται στα αρ. 99 επ. ΠΚ είναι οι εξής¹²⁰:

α) Χορηγείται όχι μόνον για ποινές στερητικές της ελευθερίας, αλλά και για χρηματικές.

β) Δεν συναρτάται με το χρόνο που θα ολοκληρωθεί η έκτιση της ποινής, αλλά με τον χρόνο θεραπείας του δράστη. Δηλ., η εκτέλεση της ποινής αναστέλλεται μέχρι την ολοκλήρωση της θεραπείας.

γ) Για τη χορήγηση της αναστολής αυτής δεν ενδιαφέρει εάν ο δράστης είναι «πρωτόπειρος» ή όχι.

δ) Δεν ενδιαφέρει το ύψος των ποινών που του επιβλήθηκαν για προηγούμενα εγκλήματα, όπως δεν ενδιαφέρει και το ύψος της ποινής που αναστέλλεται. Άρα, η αναστολή μπορεί ν' αφορά και ποινές κάθειρξης.

¹²⁰ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2016, σελ. 545

ε) Η αναστολή χορηγείται μόνον υπό ένα όρο: να συνεχιστεί και να ολοκληρωθεί η παρακολούθηση του προγράμματος απεξάρτησης και ανακαλείται σε περίπτωση μη πλήρωσης του όρου αυτού. Άλλοι όροι δεν επιβάλλονται.

στ) Το δικαστήριο είναι πλήρως υποχρεωμένο να χορηγήσει την εν λόγω αναστολή. Δηλ., δεν μπορεί με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση ν' αρνηθεί την αναστολή επί λόγων ότι η έκτιση της ποινής είναι απολύτως αναγκαία για να αποτραπεί η τέλεση νέων εγκλημάτων.

ι) Σκοπός του νομοθέτη δεν είναι η αποφυγή της εγκληματογόνας μόλυνσης του δράστη όταν πρόκειται να εκτίσει σχετικά βραχυχρόνιες στερητικές της ελευθερίας ποινές, αλλά η δυνατότης αυτή καθ' αυτήν να θεραπευτεί από την τοξικομανία.

δ) Διαφορές αναστολής εκτέλεσης της ποινής εξαρτημένων δυν. αρ. 33 παρ. 1 – Ν. 4139/2013) από εκείνες που προβλέπονται στα αρ. 99 επ ΠΚ

Οι ιδιαιτερότητες- διαφορές της αναστολής εκτέλεσης της ποινής εξαρτημένων ατόμων δυν. αρ. 33 παρ. 1 – Ν. 4139/2013 έναντι εκείνης που προβλέπεται στα αρ. 99 επ. ΠΚ είναι οι εξής¹²¹:

α) Χορηγείται όχι μόνον για ποινές στερητικές της ελευθερίας, αλλά και για χρηματικές.

β) Για τη χορήγησή της δεν ενδιαφέρει εάν ο δράστης είναι για πρώτη φορά καταδικασθείς ή όχι. Χορηγείται ακόμα κι αν ο δράστης έχει καταδικασθεί

¹²¹ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2016, σελ. 546

για σωρεία λ.χ. πράξεων διακίνησης ή ληστειών, εφόσον όμως δεν εμπίπτουν στις διακεκριμένες περιπτώσεις του αρ. 380 παρ. 2 ΠΚ.

γ) Συνακόλουθα, δεν ενδιαφέρει το ύψος των ποινών που επιβλήθηκαν για προηγούμενα εγκλήματα, όπως δεν ενδιαφέρει και το ύψος των ποινών που αναστέλλονται. Άρα, η αναστολή δυνητικά μπορεί να αφορά και για ποινές κάθειρξης.

δ) Για τη χορήγηση της αναστολής της συγκεκριμένης διάταξης το δικαστήριο υποχρεούται να επιβάλλει όρους, οι οποίοι όμως υποχρεωτικά θα έχουν να κάνουν με τη διατήρηση της απεξάρτησης.

ε) Το δικαστήριο δεν μπορεί στο να αρνηθεί να χορηγήσει την αναστολή. Έτσι, δεν μπορεί με ειδικά αιτιολογημένη απόφασή του ν' αρνηθεί την αναστολή επικαλούμενο λ.χ. ότι η εκτέλεση της ποινής είναι απολύτως αναγκαία για να αποτραπεί η τέλεση νέων εγκλημάτων.

στ) Τελικά ο σκοπός χορήγησης της αναστολής εκτέλεσης της ποινής του αρ. 33 παρ. 1 – Ν. 4139/2013 είναι εντελώς διαφορετικός απ' εκείνον προβλέπεται στα αρ. 99 επ. ΠΚ. Ο σκοπός της χορήγησης δεν είναι η αποφυγή της εγκληματογόνας μόλυνσης ενός πρωτοπόρου δράστη που καταδικάζεται με ποινή, αλλά, κατά κύριο λόγο η ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης ενός ατόμου που κατάφερε να αποθεραπευθεί από την έξη των ναρκωτικών¹²².

ε) Αναστολή εκτέλεσης της ποινής απεξαρτημένων ατόμων

¹²² Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2016, σελ. 547

Δυν. του αρ. 33 παρ. 1 του Ν. 4139/2013 προβλέπονται ειδικές προϋποθέσεις για την αναστολή εκτέλεσης της ποινής ατόμων που έχουν παρακολουθήσει πρόγραμμα απεξάρτησης από τα ναρκωτικά και το έχουν ολοκληρώσει μ' επιτυχία. Οι προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά είναι οι εξής¹²³:

α) Να έχουν επιβληθεί στερητικές της ελευθερίας ποινές ή χρηματικές ποινές έγκλημα του αρ. 32 παρ. 1 (Ν.4139/2013), δηλ. για έγκλημα των αρ. 20-22,24, 25, 29 και 30 παρ. 4 – ή αφορά έγκλημα τελούμενο για να διευκολυνθεί η χρήση ναρκωτικών – το οποίο όμως θα πρέπει να είναι διάφορο απ' εκείνα τα εγκλήματα των αρ. 187Α, 299, 310 παρ. 3, 311, 323, 324, 336 και 380 παρ. 2 ΠΚ.

β) Το έγκλημα να είχε ήδη τελεστεί πριν ο δράστης εισαχθεί στο θεραπευτικό πρόγραμμα. Μάλιστα, δεν ενδιαφέρει αν το πρόγραμμα απεξάρτησης πραγματοποιείται εντός ή όχι του σωφρονιστικού καταστήματος.

γ) Ο δράστης να έχει επιτυχώς παρακολουθήσει θεραπευτικό πρόγραμμα σωματικής και ψυχικής απεξάρτησης, εγκεκριμένου οργανισμού συμφ. του αρ. 51, κάτι που πιστοποιείται εγγράφως από τον διευθυντή του οικείου προγράμματος.

Άρα, εάν συντρέχουν οι ανωτέρω προϋποθέσεις, το επιληφθέν δικαστήριο αναστέλλει υποχρεωτικά την εκτέλεση τόσο των στερητικών της ελευθερίας ποινών, όσο και των χρηματικών ποινών, για διάστημα, που δεν μπορεί να είναι κατώτερο από τρία έτη ούτε ανώτερο από έξι έτη, επιβάλλονται ταυτόχρονα

¹²³ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2016, σελ. 545, 546

συγκεκριμένους όρους σχετιζόμενους με τη διαπίστωση της διατήρησης της απεξάρτησης.

Όσοι έχουν καταδικαστεί και επιθυμούν τη χορήγηση της αποστολής, μπορούν να υποβάλουν τη σχετική αίτηση στο δικαστήριο που εξέδωσε την οριστική ή τελεσίδικη ή αμετάκλητη απόφαση.

στ) Ο χρόνος δοκιμασίας των εξαρτημένων ατόμων

Η αναστολή εκτέλεσης της ποινής για τον εξαρτημένο δράστη χορηγείται πάντοτε για ορισμένο χρονικό διάστημα που ονομάζεται χρόνος δοκιμασίας¹²⁴.

Δυν. του αρ. 99 παρ. 1 επ. ΠΚ, ο χρόνος δοκιμασίας δεν μπορεί να είναι μικρότερος από ένα έτος ούτε και ανώτερος, δηλ. περισσότερο από τρία έτη – και σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να είναι μικρότερος από τη διάρκεια της ποινής.

Παράδειγμα εάν κάποιος εξαρτημένος τοξικομανής δεν έχει καταδικαστεί ποτέ στο παρελθόν, καταδικάζεται το πρώτον σε ποινή φυλάκισης έξι μηνών. Το δικαστήριο αναστέλλει την εκτέλεση της ποινής. Ο χρόνος δοκιμασίας δεν μπορεί να είναι μικρότερος του ενός έτους.

Αν τώρα το δικαστήριο επιβάλει ποινή δύο ετών, μπορεί ν' αναστείλει την εκτέλεσή της για χρονικό διάστημα από 2 έως 3 έτη.

Αν τέλος το δικαστήριο υποθετικά επιβάλει ποινή 3 ετών στον εξαρτημένο δράστη, θα αναστείλει την εκτέλεση της ποινής για χρονικό διάστημα 3 ετών,

¹²⁴ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2016, σελ. 549

αφού ως ελέγχθη ο χρόνος δοκιμασίας δεν επιτρέπεται να είναι μικρότερος από τη διάρκεια της ποινής¹²⁵.

Χρόνος δοκιμασίας δεν ορίζεται σε ό,τι αφορά την αναστολή εκτέλεσης της ποινής εξαρτημένων από τα ναρκωτικά ατόμων, συμφ. αρ. 32 παρ. 1 του Ν.4139/2013 αφού στην περίπτωση αυτή ο χρόνος συναρτάται αποκλειστικά και μόνον με την επιτυχή ολοκλήρωση του θεραπευτικού προγράμματος.

Αντίθετα, η εκτέλεση της ποινής των ατόμων που έχουν αποθεραπευτεί (αρ. 33 παρ. 1) μπορεί (= δυνητική αναστολή) ν' ανασταλεί για χρονικό διάστημα που δεν είναι μικρότερο των 3 ετών ούτε μεγαλύτερο των έξι (6) ετών, ενώ τέλος ο χρόνος δοκιμασίας για εκείνους που έχουν συμβάλει στην εξάρθρωση εγκληματικής οργάνωσης διακίνησης ναρκωτικών ή στη σύλληψη του ατόμου που κάνει διακίνηση (αρ. 27) ορίζεται μεταξύ 2 και 20 ετών¹²⁶.

¹²⁵ ό.π., σελ. 550

¹²⁶ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2016, σελ. 551

19. Επίλογος – Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία αντικείμενο μελέτης αποτέλεσε ο μειωμένος καταλογισμός του αρ. 36 ΠΚ σε σχέση με την τοξικομανία.

Με τον όρο τοξικομανία εννοούμε την εκ του ατόμου απόκτηση έξης στη χρήση ναρκωτικών ουσιών την οποία δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις¹²⁷.

Ο εξαρτημένος αναλώνει πολύ χρόνο για τη εξεύρεση χρημάτων με τα οποία ύστερα θα αγοράσει τις ουσίες. Αμελεί τον εαυτό του, υπάρχει ανοχή στις ουσίες και θέλει για να πετύχει το ίδιο αποτέλεσμα όλο και μεγαλύτερες δόσεις ναρκωτικών. Τίθεται εκτός κοινωνικού συνόλου και κάθε παραγωγικής εργασίας – ενώ αρχίζει να έχει προβλήματα με το νόμο, αφού η εξεύρεση χρημάτων για καθημερινή χρήση τον οδηγεί σε ένομες συμπεριφορές (κλοπές κλπ.).

Συμφ. με την ψυχολογική θεώρηση η εγκληματικότητα αποτελεί το επακόλουθο της ανάγκης της χρήσης των ναρκωτικών, άλλωστε τα στατιστικά στοιχεία αυτό δείχνουν: Η χρήση ναρκωτικών οδηγεί στο έγκλημα είτε ένεκα της διαρκούς ανάγκης προς εξεύρεση χρημάτων, είτε πάλι επειδή οι ουσίες «θολώνουν» το εξαρτημένο άτομο και δεν ελέγχει τις πράξεις του.

Καίτοι και στις δύο αυτές περιπτώσεις το αποτέλεσμα είναι η έκνομη συμπεριφορά – η θόλωση του εγκεφάλου είτε μέσω νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών (βλ. παραφροσύνη) είτε μέσω διατάραξης της

¹²⁷ Σχετ. αρ. 30 παρ. 1 – Ν. 4139/2013

συνείδησης (βλ. παροδική έξαψη) μπορεί υπό προϋποθέσεις να οδηγήσει σε κατάφαση μειωμένου καταλογισμού. Μέσα από τον συνδυασμό των αρ. 34 και 36 ΠΚ συνυπάρχουν οι βιολογικές συνέπειες (βλ. Νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών ή η Διατάραξη της συνείδησης) με τις ψυχολογικές συνέπειες που είναι είτε η μειωμένη ικανότητα για διάκριση είτε πάλι η μειωμένη ικανότητα για συμμόρφωση. Άρα για να υπάρξει περίπτωση μειωμένου καταλογισμού συμφ. αρ. 36 παρ. 1 ΠΚ δεν αρκούν μόνες οι βιολογικές συνέπειες ή μόνες οι ψυχολογικές συνέπειες· απαιτείται ο συνδυασμός βιολογικών και ψυχολογικών δυσλειτουργιών – και μάλιστα αυτές να υπάρχουν αμφότερες κατά την πράξη, ούτε πριν ούτε μετά. Γι’ αυτό και στο ημέτερο ΠΚ προκρίθηκε η Μεικτή μέθοδος η οποία προϋποθέτει την συνύπαρξη της βιολογικής και ψυχολογικής μεθόδου. Με αυτόν τον τρόπο συμβαδίζει η αρχή της ενοχής αφού κιάλας μειωμένος καταλογισμός σημαίνει μειωμένη ενοχή και με τη σειρά της μειωμένη ποινή.

Η ενοχή ως ιδέα και θεωρία ήρθε με τον Διαφωτισμό – που μεταξύ άλλων έθεσε τέρμα στη λογική των προηγούμενων αιώνων περί στυγνής ανταπόδοσης με σκοπό την αχρήστευση του εγκληματία.

Στο επίπεδο της εγκληματολογίας και των θεωριών-ρευμάτων που αναπτύχθηκαν τρεις σχολές προσπάθησαν να σχηματοποιήσουν και να εντάξουν την έννοια του καταλογισμού στην προσέγγιση του εγκλήματος. Συγκεκριμένα, η Κλασική Σχολή ουσιαστικά μέσα από την κατάφαση της τιμωρίας κάνει μια πρωϊμη και επιφανειακή μόνο ανάλυση της ενοχής (= καταλογισμός) θεωρώντας

ότι τα άτομα που παρανομούν φταίνει διότι παρέβησαν ορισμένο νόμο ενώ είχαν την ελευθερία βούλησης να μην ξεπεράσουν το ~~νομικό~~ κοινωνικό όριο μεταξύ σύννομης και παράνομης συμπεριφοράς, από την άλλη, δεν μπορεί να περιλάβει στο βεληνεκές της θεωρίας της τα άτομα μειωμένου καταλογισμού, όπως τέτοια μπορεί – υπό προϋποθέσεις – να είναι οι τοξικομανείς.

Από την άλλη, η νεοκλασική σχολή έχοντας φανερές επιρροές από την κλασική σχολή όπως το κοινωνικό συμβόλαιο τον Μπεκαρία – το οποίο προτρέπει τους πολίτες να υπακούν στους νόμους – και ας είναι κάποιο εξ αυτών άδικοι ή αναποτελεσματικοί – χάριν της κοινωνικής ειρήνης και της δημόσιας τάξεως, πάει ένα βήμα πιο πέρα από τη μητέρα κλασική σχολή, και το κάνει μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον της από τα νομικά αποτελέσματα της πράξης στον ίδιο τον πράξαντα, έτσι ώστε, και αυτό είναι πολύ σημαντικό, να εξηγήσει ότι μπορεί κάποιος να έπραξε χωρίς να έχει ελεύθερη βούληση ή έστω με μειωμένη βούληση.

Αρα η νεοκλασική σχολή ασχολείται εγκληματολογικά-ποινικά με τους τοξικομανείς δράστες μειωμένου καταλογισμού, άρα εκτείνει το πεδίο δράσης της πέραν του συνήθως συμβάλλον (= δράστες με ελεύθερη βούληση) στους ακαταλόγιστους ή τους έχοντας μειωμένο καταλογισμό ως εξαιρετική (= κατ' εξαίρεσιν) περίπτωση.

Από την άλλη, ο ψυχολογικός/ψυχιατρικός Θετικισμός μέσω του Aichorn υποστήριξε ότι οι εγκληματίες έχουν μειωμένο (= υποαναπτυγμένο) Υπερεγώ, τα δηλ. τα άτομα αυτά δεν καθίστανται ικανά αντιληφθούν ορθά το Υπερεγώ που αντιπροσωπεύει τις εκάστοτε ηθικές αξίες μιας κοινωνίας. Καίτοι όταν

υποστήριζε αυτά ο Aichorn δεν υπήρχε στη σημερινή τους διάσταση το πρόβλημα των ναρκωτικών και των εξαρτημένων ατόμων – εντούτοις το μειωμένο Υπερεγώ δικαιολογεί και ευκόλως εξηγεί το γιατί οι τοξικομανείς διαθέτουν μειωμένο καταλογισμό αφού η εξάρτηση τους οδηγεί στην αναζήτηση της ευχαρίστησης μέσω της συχνής χρήσης ναρκωτικών ουσιών, άρα μονόπλευρα ενδιαφέρονται για το Εκείνο (= η αρχή της ευχαρίστησης) κάτι που σημαίνει ότι το Εγώ τους (ικανότητα ελέγχου και στάθμισης μιας συμπεριφοράς) παύει ή λειτουργεί μειωμένα, άρα με αυτή τη προσέγγιση μπορεί να εξηγηθεί εγκληματολογικά η μειωμένη συμπεριφορά των εξαρτημένων ατόμων για καταλογισμό.

Η Γερμανική Θετική Σχολή ήταν η πρώτη που σε επίπεδο όχι πλέον εγκληματολογικό αλλά ουσιαστικού ποινικού δικαίου ανέπτυξε το περί ενοχής, εμβαθύνοντας επιστημονικά, συνδέοντας τις Θεωρίες της κλασικής σχολής μ' εκείνες της Ιταλικής θετικής σχολής, δηλ. προτείνοντας ένα δυφές σύστημα ποινικών κυρώσεων όπου αφενός οι ποινές θα πρέπει να προσδιορίζονται γενικά και αφηρημένα – αλλά αφετέρου – θα εξετάζεται στη συγκεκριμένη περίπτωση η ενοχή της δράστη. Πλέον, τότε το πρώτον διαπιστώθηκε η θέση ότι θα πρέπει να συλλειτουργούν τόσο οι ποινές (για εκφοβιστικούς λόγους) όσο και τα μέτρα ασφαλείας (για τους καθ' έξη ή τους ψυχικά ασθενείς) όπου τα τελευταία υιοθετούνται για τη δημόσια ασφάλεια.

Ο Λιστ είναι ο πρώτος που εμφανίζει τον καταλογισμό να προσαρμόζεται ανάλογα με την προσωπικότητα του δράστη – ενώ η ιδέα της εξατομίκευσης της ποινής του Σαλέιγ όπου πλέον και επιστημονικά προσδιορισμένα μετατοπίζουμε

το ενδιαφέρον μας από την αφηρημένη έκνομη πράξη στην προσωπικότητα του εγκληματία και τους ατομικούς παράγοντες που συντρέχουν στο πρόσωπό του.

Σήμερα πλέον, στο επίπεδο του καταλογισμού, είναι ανεπίτρεπτη η επιβολή ποινής σε όποιον δρα χωρίς ενοχή, ενώ από την άλλη το ύψος της επιβλητέας ποινής δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το μέγεθος της διαπιστούμενης ενοχής του δράστη. Άρα ισχύει εν προκειμένω μειωμένη ενοχή μειωμένο και το ύψος της ποινής – όταν αυτό το τελευταίο το εξετάζουμε σε σχέση με την τοξικομανία.

Η σχέση του μειωμένου καταλογισμού του αρ. 36 παρ. 1 με την τοξικομανία δεν ερμηνεύεται μόνον σε επίπεδο θεωρίας αλλά και μέσα από τις πλούσιες σε νομολογία αποφάσεις. Έτσι:

α) η τοξικομανία από μόνη της δεν οδηγεί σε μείωση της ικανότητας προς καταλογισμό εάν δεν συντρέχουν πρώτα οι όροι του αρ. 36 παρ. 1 ΠΚ με το αρ. 34 ΠΚ.

β) Η ιδιότητα της εξάρτησης ούτε αποτελεί στοιχείο του εγκλήματος, ούτε ασκεί επιρροή στο χαρακτηρισμό της πράξης.

γ) Ο μειωμένος καταλογισμός μπορεί να αφορά περιπτώσεων που να αφορούν νοσηρά διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών, είτε τη διατάραξη της συνείδησης, εξίσου, ανάλογα με τη βιολογική δυσλειτουργία: που επικαλείται ο εξαρτημένος. Εάν δηλ. λόγω της χρόνιας χρήσης υφίσταται νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών (παραφροσύνη κλπ.), ή ενώ καίτοι είναι εξαρτημένος, δεν έχει κάποιο νόσημα του εγκεφάλου (όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις της νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών) – πλην όμως

– παροδικά, και εξαιτίας συγκεκριμένης χρήσης ναρκωτικών ουσιών παρουσίασε διατάραξη της συνείδησης από την οποία ο δράστης επικαλείται μειωμένο καταλογισμό.

δ) Η παρακολούθηση προγράμματος απεξάρτησης δεν σημαίνει αυτομάτως και κατάφαση μειωμένου καταλογισμού (Εφ.Αθ. 2377/2005)

ε) Εφόσον ο δράστης ενήργησε βάσει σχεδίου τότε δεν θεωρείται ως μειωμένου καταλογισμού.

στ) Δυν. του αρ. 177 παρ. 1 ΚΠΔ (βλ. και αρ. 30 παρ. 2 – Ν. 4139/2013) περί ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων – αρχή της ηθικής απόδειξης – το δικαστήριο μπορεί να υιοθετήσει διαφορετική άποψη για την κατάφαση ή μη μειωμένου καταλογισμού από εκείνη του πραγματογνώμονα, αρκεί να μπορεί να τη στηρίζει με πραγματικά περιστατικά (Συμβ. ΑΠ 662/2002).

ι) Σε περίπτωση αμφισβήτησης με το εάν υπάρχει ακαταλόγιστο (αρ. 34 ΠΚ) ή μειωμένος καταλογισμός (αρ. 34 ΠΚ) ή μειωμένος καταλογισμός (αρ. 36 παρ. 1 ΠΚ) – το δικαστήριο δεχόμενο την αρχή *in dubio pro reo* θα πρέπει να προκρίνει την εφαρμογή του αρ. 34 ΠΚ.

ια) Σε περίπτωση αμφιβολίας με το εάν υπάρχει περίπτωση μειωμένου καταλογισμού (αρ. 36 παρ. 1 ΠΚ) ή πλήρους καταλογισμού, το δικαστήριο και πάλι με την εφαρμογή της αρχής *in dubio pro reo* θα πρέπει να αναγνωρίσει το μειωμένο καταλογισμό στο δράστη.

ιβ) Και πάλι δια της αρχής *in dubio pro reo* ο κατηγορούμενος δεν έχει τη δικονομική υποχρέωση να αποδείξει την ανικανότητά του ή τη μειωμένη

ικανότητα για καταλογισμό διότι μέχρι της απόδειξης του αντιθέτου γίνεται δεκτή η υπόθεση ότι ο δράστης είναι πνευματικά υγιής και άρα υπεύθυνος των πράξεών του. Άρα, το δικαστήριο υποχρεούται ν' ερευνήσει αυτεπαγγέλτως εάν συντρέχει περίπτωση που αίρει ή μειώνει κατά αρ. 36 ΠΚ την ικανότητα για καταλογισμό του δράστη.

ιγ) Η απόρριψη της ελαττωμένης ικανότητας για καταλογισμό που προτάθηκε ως αυτοτελής ισχυρισμός λόγω τοξικομανίας ή και άλλων νόσων θα πρέπει να αιτιολογήσει ιδιαίτερος από το Δικαστήριο – χωρίς πάντως να είναι υποχρεωτική η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης εξ αυτού του λόγου.

ιδ) Η πλευρά του κατηγορουμένου θα πρέπει να θέσει αυτοτελή ισχυρισμό περί ύπαρξης μειωμένου καταλογισμού κατά τρόπο σαφή και ορισμένο όπου ν' αναφέρονται όλα εκείνα τα πραγματικά περιστατικά που θεμελιώνουν την ύπαρξη – αλλιώς το δικαστήριο μπορεί να απορρίψει το αίτημα ως αόριστο και απαράδεκτο, οπότε το δικαστήριο δεν υποχρεούται ν' αιτιολογήσει ειδικώς και εμπεριστατωμένως την απόρριψή του αυτή.

Βιβλιογραφία

1. Ελληνόγλωσση

Βιδάλη, Σ., *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013

Δημόπουλος Χ., *Εισηγήσεις Εγκληματολογίας*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008

Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Μπιτζιλέκης Ν, Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., *Δίκαιο των ποινικών κυρώσεων*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα² 2016

Καράκωστας Ι. (επιμ.), *Ψυχιατρική και Δίκαιο II. Χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008

Κοτσαλής Λ., *Εισαγωγή στη Δικαστική Ψυχιατρική*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα⁵ 2002

Κοτσαλής Λ., Μαργαρίτης Μ., Φαρσεδάκης Ι. *Ναρκωτικά κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν. 4139/2013*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα³ 2013

Κουράκης Ν., *Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη⁵ 2010

Κωσταράς Α., *Έννοιες και Θεσμοί του Ποινικού Δικαίου*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001

Λάζος Γ., *Κριτική Εγκληματολογία*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007

Λαμπρόπουλος Ε., *Η αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ευρώπη*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002

Παπαδαμάκης Α., *Ποινική Δικονομία. Θεωρία – Πράξη – Νομολογία*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη⁶ 2010

Περράκης Γ., *Μπένθαμ: Ηδονισμός και Ωφελμισμός σε σχέση με το έγκλημα. Η επίδρασή του στην Εγκληματολογία*, Μεταπτυχιακή Εργασία, Αθήνα 2016

Σπινέλλης Δ. (επιμ.), *Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα. Άρθρα 1-133*, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2005

Σπινέλλη Κ., *Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα² 2005

Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., *Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008

Τζαννετάκη Τ., *Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2006

Φαρσεδάκης Ι., Σουλκός Γ., *Ναρκωτικά. Νομική και εγκληματολογική διάσταση στην Ελλάδα και στην Ε.Ε.*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996

Χαϊδου Α., *Ναρκωτικά. Χρήση. Εξάρτηση. Επίσημος Κοινωνικός Έλεγχος*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016

Χαραλαμπίκης Α., Γιαννίδης Ι., *Ποινικός Κώδικας και Νομολογία*, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2009

Χαραλαμπίκης Α. (επιμ.), *Ποινικός Κώδικας. Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμος Α΄*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα² 2014

2. Ξενόγλωσση

Card R., *Criminal Law*, Oxford University Press, New York¹⁹ 2010

Cortens G., Pradel J., *European Criminal Law*, Kluwer law international, Hague 2002

Crutchfield R., Kubrin C., Bridges G., Weis J., *Crime Readings*, Sage Publications, London³ 2008

Cullen F., Burton V., *Contemporary Criminological Theory*, Dartmouth, Aldershot 1994

Hagan F., *Introduction to Criminology, Theories, Methods and Criminal Behavior*, Sage Publications, London⁶ 2008

Larry A., Kimberly K., *Crime and Culpability. A Theory of Criminal Law*, Cambridge University Press, New York 2009

Lilly R., Cullen F., Ball R., *Criminological Theory Context and Consequences*, Sage Publications, London⁴ 2007

Maguire M., Morgan R., Reiner R., *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford University Press, Oxford⁵ 2012

Vold G., Bernard T., *Theoretical Criminology*, Oxford University Press, Oxford 2002

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II ΣΧΕΔΙΟ

ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Πρόκειται να προσαρτηθεί σε όλες τις υποβληθείσες διπλωματικές εργασίες

Προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας θεωρείται η ολική ή η μερική αναπαραγωγή του έργου άλλου προσώπου ή η παρουσίαση του έργου κάποιου άλλου ως προσωπικού του γράφοντος. Η Νομική Σχολή Αθηνών λαμβάνει πολύ σοβαρά υπόψη και καταδικάζει την προσφυγή σε τέτοιου είδους πρακτικές από τους μεταπτυχιακούς φοιτητές της. Σε περιπτώσεις πρόδηλης ή εκ προθέσεως προσβολής πνευματικής ιδιοκτησίας, τα αρμόδια όργανα της Σχολής δύνανται να επιβάλουν ως κύρωση έως και την οριστική διαγραφή από το Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης.

Κατά την εκπόνηση διπλωματικής εργασίας, οι μεταπτυχιακοί φοιτητές οφείλουν να τηρούν τις ακόλουθες κατευθυντήριες οδηγίες:

1. Η διπλωματική εργασία πρέπει να αποτελεί έργο του υποβάλλοντος αυτήν φοιτητή.
2. Η αντιγραφή ή η παράφραση έργου τρίτου προσώπου αποτελεί προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας και συνιστά σοβαρό αδίκημα, ισοδύναμο σε βαρύτητα με την αντιγραφή κατά τη διάρκεια της εξέτασης. Στο αδίκημα αυτό περιλαμβάνεται τόσο η προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας άλλου φοιτητή όσο και η αντιγραφή από δημοσιευμένες πηγές, όπως βιβλία, εισηγήσεις ή επιστημονικά άρθρα. Το υλικό που συνιστά αντικείμενο λογοκλοπής μπορεί να προέρχεται από οποιαδήποτε πηγή. Η αντιγραφή ή χρήση υλικού προερχόμενου από το διαδίκτυο ή από ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια είναι εξίσου σοβαρή με τη χρήση υλικού προερχόμενου από τυπωμένη πηγή ή βάση δεδομένων.
3. Η χρήση αποσπασμάτων από το έργο τρίτων είναι αποδεκτή εφόσον, αναφέρεται η πηγή του σχετικού αποσπάσματος. Σε περίπτωση επί λέξει μεταφοράς αποσπάσματος από το έργο άλλου, η χρήση εισαγωγικών ή σχετικής υποσημείωσης είναι απαραίτητη, ούτως ώστε η πηγή του αποσπάσματος να αναγνωρίζεται.
4. Η παράφραση κειμένου, αποτελεί προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας.
5. Οι πηγές των αποσπασμάτων που χρησιμοποιούνται θα πρέπει να καταγράφονται πλήρως σε πίνακα βιβλιογραφίας στο τέλος της εργασίας.
6. Η προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας επισύρει την επιβολή κυρώσεων. Κατά την απόφαση επί των ενδεδειγμένων κυρώσεων, τα αρμόδια όργανα της Σχολής θα λαμβάνουν υπόψη παράγοντες όπως το εύρος και το μέγεθος του τμήματος της εργασίας που οφείλεται σε προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας. Οι κυρώσεις θα επιβάλλονται, ύστερα από γνώμη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής και εισήγηση του οικείου Τομέα, και μπορούν να συνίστανται στον μηδενισμό της διπλωματικής εργασίας (με ή χωρίς δυνατότητα επανυποβολής), τη διαγραφή από το Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης, καθώς και την επιβολή πειδαρχικών ποινών, όπως η αναστολή της φοιτητικής ιδιότητας.

Βεβαιώνω ότι η διπλωματική εργασία, την οποία υποβάλλω, δεν περιλαμβάνει στοιχεία προσβολής πνευματικής ιδιοκτησίας, όπως αυτά προσδιορίζονται από την παραπάνω δήλωση, τους όρους της οποίας διάβασα και αποδέχομαι.

Παρέχω τη συναίνεσή μου, ώστε ένα ηλεκτρονικό αντίγραφο της διπλωματικής εργασίας μου να υποβληθεί σε ηλεκτρονικό έλεγχο για τον εντοπισμό τυχόν στοιχείων προσβολής πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ημερομηνία

Υπογραφή Υποψηφίου

11/12/2014

Γ. Περράκης